

MODRA
PTICA
LETO
XII.

LETO 1940/41

ŠTEV. 5

MODRAPTICA

leposlovna revija, izhaja vsak mesec enkrat na dveh polah (32 straneh). Vsak letnik se prične z decembrom in se konča z novembrom naslednjega leta.

Letna naročnina samo na revijo, ki je vključena v redne publikacije Založbe Modre ptice, znaša din 100.—. Posamezna številka din 10.—. Naročniki na redne publikacije prejemajo list kot dopolnilo h knjigam brezplačno.

Urednik Janez Žagar. Rokopisi se ne vračajo.

Uredništvo in uprava v Ljubljani, Ulica 29. oktobra (prej Rimska cesta) št. 1. Telefon 3163. Št. čekovnega računa 15.369.

VSEBINA 5. ŠTEVILKE

APRIL

Tone Čufar: Nova gaz

Branko Rudolf: Moderna umetnost in Vodušek

Bogomir Magajna: Veljka

—*ab*—: Villonovska balada o prodajalki cvetlic

Villonovska balada o zlih jezikih

Fran Eller: Senca

Razno

Sporočilo založbe

Zaradi nepredvidenih dogodkov, ki so nastopili, so nenadoma nastale samo po sebi umevne tehnične težkoče, s katerimi bo morala za kratek čas računati tudi založba. Pred vsem se bo še za nekaj časa zakasnil izid *Bartolovega romana »Čudež na vasi«*. Vendar pa bo založba storila vse, kar je v njeni moči, da bo knjiga čim prej zunaj. Prosimo cenjene naročnike in naročnice, da upoštevajo naše težkoče in da še nekoliko potrpe. Kakor do sedaj, bo založba tudi v bodoče vestno izpolnila vse svoje obveznosti in vztrajala pri svojem delu. Naročniki pa naj nas podpirajo z naklonjenostjo, zaupanjem in s čim točnejšim izpolnjevanjem svojih mesečnih obveznosti. Tako bo v vsakem primeru zagotovljeno izhajanje dobrih knjig, ki so sedaj vsakomur še prav posebno dragocene.

ZALOŽBA MODRA PTICA V LJUBLJANI.

Ker je naš inkasant odsoten, smo tej številki revije priložili položnice tudi za ljubljanske naročnike. Zato prosimo vse, ljubljanske in zunanje naročnike, da nam nakažejo obrok za mesec april. Nakažejo naj nam brez opominov tudi morebitne zaoštanke za prejšnje mesece.

NOVA GAZ

TONE ČUFAR

Skoro vselej, kadar je šel Bojčev Ludvik po mostu nad Kokro, je rad pogledal čez ograjo. Globoko doli v ozki strugi se je penila voda, on je pa tako lahkotno prešel prepad in se znašel na drugem bregu. Za vse, ki so hodili čez most, je bilo to nekaj povsem naravnega. Ludvik je pa rad pomislil, da čez marsikakšno globel ni niti brvi, a je kljub temu treba preiti na drugo stran.

Preteklo je že nekaj let, ko je moral pobegniti z doma in se prethotapiti čez mejo. Četudi mu ni bilo treba tedaj premagovati tako strmih skalnatih sten kakor so se dvigale nad Kokro, pot vseeno ni bila prijazna. Čez marsikakšno nevarno strmino se je moral preplaziti in ob vsakem koraku, vsak hip je lahko počila puška.

Nocoj ni utegnil pogledovati v tolmune pod seboj, mudilo se mu je v mesto. Spet se je čutil zalezovanega kakor tistikrat, ko se je izogibal obmejnih straž. A zdaj ni bilo nevarnosti, da bi kdo pomeril nanj puškino cev. Samo na to je pazil, da se ni kako preradovedno zijalo preveč pozanimalo zanj. Kljub temu je živo mislil na tisto pot čez mejo. Veliko je tvegalo z njo. Lahko bi ga pihnilo ali pa vsaj ujeli. Če bi ne šel čez, bi tako in tako kaj kmalu prišli ponj. Zato se je odpravil na to stran in je srečno izvozil. Težav pa s tem še ni bilo konec. Romal je križem kražem po slovenski zemlji in marsikak dan prebil ob pičli skorji izprošenega kruha. Navsezadnje se je ustalil na severnem koncu. Posrečilo se mu je najti delo v tekstilni tovarni. Komaj je bil pa dobro pod streho, že mu ni žilica dala miru, da ne bi skrbel za delavsko organizacijo in za vse tisto, kar gospodom lastnikom ni moglo biti po volji.

Vendar mu lep čas niso pokazali vrat.

Takole pred dobrim poldrugim letom so ga poklicali v pisarno. Mojster Kiffmann, ki ga že od vsega početka ni maral, mu je s posebnim veseljem povedal, da zanj nimajo dela.

Bojčev se pa ni dal kar tako spoditi. Nekaj čez dve leti jim je že garal, nikoli jim ni nudil priložnosti, da bi ga zalotili pri lenarjenju. S stroji je ravnal spretno, kar mu je že večkrat pomagalo, da ga niso pognali. In tudi tokrat je bilo jasno, da je še dela zanj. A gospodje so le preveč čutili, da je tista vloga za zboljšanje plač v prvi vrsti spet njegovo maslo. Zato so se ga morali odkrižati. On pa delavske knjižice ni kar tako vtaknil v žep, ni se dal mirno odpraviti kakor toliko drugih. Iz obratne pisarne jo je mahnil naravnost na ravnateljstvo.

Tam so ga nekaj časa poslušali, potem so mu pa zabrusili:

»Kaj se sploh repenčite? Saj niste niti naš državljan! Nikar ne pozabite tega.«

»Pa sem Slovenec!«

Mirno, brez obupne jeze jim je povedal, da se nimajo pravice tako očitno norčevati. V tovarni so trpeli marsikoga, ki bi mu lahko isto očitali. Seve, bil jim je pri srcu, ker je razumel, kaj gospodje žele od svojih strokovnjakov, od priganjačev, ki so poznali to zemljo samo kot vir ugodja. Bili so vredni sluge svojih gospodarjev. Ludvik ni sovražil delavcev, ki so govorili drug jezik kakor on in so vendar z njim vred okužali težo dela ter dobrote proletarcev. Vselej so mu pa bili zoperni naduteži, ki so radi kazali, da so nekaj več že zato, ker drugače govore. Tudi na ravnateljstvu jih je nekaj sedelo.

Zaman je poizkušal obdržati mesto. Zaman se je zavzela zanj organizacija. Zgodilo se je po volji gospodov.

Kmalu potem so ga klicali na policijo. Referent je bil radoveden, kako je z njegovim dovoljenjem za bivanje v državi. Nič drugega mu ni hotel. Ludvik je pa zavohal, da ga utegnejo na lepem izgnati. Torej ga v tovarni niso zaman opominjali.

Nazaj čez mejo mu ni dišalo. Dom in domače bi že rad pogledal; dostikrat ga je zaskominalo po svidenju. Poredko so mu pisali, on jim je pa še bolj na redko odgovarjal. Že dolgo se mu ni oglasila Vrsnikova Tilka, tudi njo bi rad videl. In marsikoga. Vedel pa je, da bi ga ne pustili dolgo v vasi, če bi ga sploh poslali na dom.

Čakalo ga je vse kaj drugega.

O vsem tem se je pomenil s tovariši. Pospravil je svoje stvari in preden se je še kdo utegnil pozanimati zanj, ga je vzela noč. Spet je poromal v svet in ni prav nič vedel, kaj vse mu je še namenjeno. Obetal si ni nič dobrega. Potikanje brez dela, posebno še v zimi, ki se je naglo bližala, mu ni moglo vzbuditi veselih slutenj. Kljub temu ni zapravil dobre volje. Res bi raje ostal, a kaj, nekako se bo moral pretolči. Sam je bil, brez žene in otrok. Niti za dekleta se ni utegnil pobrigati. Le tovariše je imel. In ti so poskrbeli, da je našel na svojem romanju zatočišča.

Koliko jih je, ki so na slabšem od mene, si je mislil tedaj in se z nasmehom odpravil v novo, negotovo življenje.

* * *

Nocoj se je podvzival skozi mesto. Krenil je čez Savo na drugi breg.

Tam je stanoval Žumrov France.

Ludvik že dolgo ni bil pri njem. Vsekakor bi ga rad našel doma. Zato je hitel. Lahko bi mu jo izpred nosa pobral na kakšno sejo, sestanek, kamor koli. Klanec in strme stopnice na Gaštej so ga pa le toliko sprehale, da je na vrhu postal. Nekaj mehkega je zaigralo v njem ob pogledu na mesto in tovarne pod njim. Številne luči so dajale vsemu svečan obraz. Z očmi je lovil Primskovo in druge vasi. V tem dobrem letu mu je ves ta svet, v katerem se je bil tako slučajno ustavil, na moč prirasel k srcu. Rojstna zemlja tam za mejo mu je kar malce zbledela v spominu, tako zelo se je navezal na ta konec Gorenjske.

Ko je prvič gledal z vrha stopnic, si ni mislil, da bo kaj delj ostal tod. Tovariši so ga poslali k Žumrovemu Francetu za ta čas, dokler ne bi našli primernejšega bivališča. Ludvik je nerad delal nadlego pri ljudeh. Še bolj nerad se je pa izpostavljal nevarnostim in negotovosti, zato je šel tja, kamor so mu svetovali.

Pri Žumrovih se je počutil kaj domače. S Francetom so ga spoznali že v mestu. Dokaj velik in malce trebušast petinštiridesetletnik je ravnal z njim, kakor bi po dolgi ločitvi iztaknil svojega najboljšega prijatelja. Že spotoma na dom se mu je opravičeval, naj ne zameri, če ne bo vse tako, kakor bi rad. Ludviku je šlo na smeh. Vsega je bil vajen le dobrega bolj malo. Zoper Žumrove se res ni smel pritoževati. Ne le France, tudi žena Ivanka je gledala nanj. Všeč ji je bil že zato, ker se je tako rad poigral z osemletno Francko. Pozno se jima je narodila, zato so jo tembolj nosili po rokah. Francka se je s ‚stricem‘ dobro razumela, saj ji je delal igrače in ji pripovedoval razne zgodbe. Najbolj so jo zanimale kraške jame, njej docela skrivnosten svet.

Žumer je stanoval med prevelikimi radovedneži, da bi Ludvika lahko delj časa prikriival. In ker ga ni hotel kar tako poslati dalje, je tiste dni dosti letal sem in tja. Ko je neki večer spet dokaj pozno prišel domov, si je zadovoljno pomel roke.

»Igličeva Nežka ga vzame,« je rekel ženi, kajti Ludvik je ni poznal in si ni mogel predstavljati, kam ga bo France odpravil. »Tako je bila za to. Škoda, ko se že poprej nismo zmislili. — Na malo kmetijo prideš,« se je obrnil k Ludviku. »Vsaj do pomladi boš lahko tam.«

»Potem sem pa na dobrem,« se je zveselil fant.

Pozneje si je večkrat poklical v spomin ta pomenek, saj je res zlezal na zeleno vejo. Pri Igličevih ni ostal le do pomladi, vse leto je bil tam in še skoraj vso drugo zimo. Na mali kmetiji so potrebovali njegove roke, saj niso imeli moškega pri hiši, ker je sin Tomaž služil vojake. Oče je bil že pokopan, mater so mučile razne bolezni in ni bila več pri pravih močeh; starejša hči Agata je hodila v Kranj na delo, le Nežka je res nekaj odvrnila, a vsega tudi ona ni zmogla. Ludvik je prišel kakor bi bil naročen. Četudi se stari ni zdelo z njim vse v redu, se ga je celo ona navadila. V pomoč jim je bil in bolj se je potrudil kakor kdor koli, ki so ga poprej prosili.

Preden se je odpravil čez Savo in Kokro in mimo Primskovega na Igličevo domačijo, se je Žumrovki zahvalil za vse, kar mu je storila dobrega. Ona je pa mahala z rokami, češ naj ne zgublja besed.

»Kdo ve, kaj še čaka nas, posebno pa otroke. Morda vas homo še potrebovali. Morda bo njej na kak način povrnjeno.«

Držala je Francko in se domislila pokojne mame, ki jo je učila, da je treba biti dober z ljudmi. V življenju se vse slabo maščuje in vse dobro prej ali slej, morda šele na potomcih, povrne. Dostikrat je bilo ravno narobe, sama je že večkrat spoznala, da je dobrota res sirota. Vendar je že zaradi Francke ohranila vsaj nekaj mamine vere.

Prisrčno mu je bila stisnila roko.

Nocoj, ko je iznenada spet stal pred njo, pa ni vedela, ali naj se ga zveseli ali zboji. Skušal je biti ravnodušen kakor vselej, kadar se je tako mimogrede zglasil pri njih, vendar se mu je poznalo, da se ni za prazen nič v takem mrazu podal na pot. Že po tem, da je takoj vprašal, če je France doma in se namrdnil, ker ga ni bilo, je sklepala, da ga je nekaj neprijetnega prignalo k njim.

»Ali je kaj posebnega?«

»Je in ni, kakor pač kdo vzame. Včasih se človeku ne zdi nič posebnega, če se svet podira, včasih je pa malenkost preveč.«

Žumrovka je zdaj vedela manj ko prej. Tako skrivnosten še ni bil nikoli. Lahko bi ji več zaupal. Marsikaj so možaki skrivali pred njo, kar je ščegetalo njeno radovednost. Naj bi vsaj docela zakrili ali pa ji vse povedali. Saj bi se ne brigala toliko za to, če ne bi slutila za vsem nevarnih stvari.

Tudi zdaj se je zbala, da se ni pripetilo kaj hudega.

»Ali gre za Franceta?«

»Zame, zame. Z njim bi se rad samo posvetoval.«

Takoj ji je bilo laže.

»Morda je pri Igličevih prevroče?« je uganila, kajti Ludvik je takoj prikimal.

»Nocoj ne pojdem nazaj, tu bi ostal, če lahko.«

»Zakaj ne! Ali se je treba za to posvetovati s Francetom?«

»Seveda. Drugim mora povedati. Če ne pojdem nazaj, moram potem drugam. Že iz previdnosti.«

Žumrovka je govorila, da je previdnost vedno potrebna. Kakor se ji je zdelo že povsem razumljivo, zakaj je prignalo fanta na ta breg Save, si potem spet ni bila na jasnem, ali glavno prikriva ali je morda samo raztresen in se mu ne ljubi govoriti. Povedala mu je še, da Franceta ne bo dolgo čakal, ker pride na večerjo. Za njega je pa naredila belo kavo. Ludvik si je ob štedilniku ogrel roke in se potem spravil za mizo, na svoje nekdanje mesto. Spet je bil samo potepuh, ki ni vedel, kaj bo jutri z njim. Ni mu bilo všeč, da ni našel Žumra. Če se človek v pravem času razgovori s pravim človekom, tako mnogo odvrne. Takoj bi mu bilo prijetneje. Tako pa še za Francko ni imel pravih besed. Žumrovka je modrovala o previdnosti in slabih časih in vsem mogočem. Vsa njena zgovornost je bil pa en sam poizkus, izvleči čim več iz fanta. Ko je postavila predenj kavo in kruh, je prisedla k mizi in potegnila Francko, ki se je obešala po »stričku«, k sebi. Hotela je vsaj s kavo ogreti Ludvika, da bi ji razodel vso skrivnost.

»Ali se je samo pri Igličevih kaj narobe zasukalo, ali je še kakšna druga sitnost?«

»Vsakega nekaj. Kaj je prav za prav, se bo pa šele pokazalo.«

Povsem na jasnem si zares niti sam ni bil. Staro Igličevko so klicali na občino, a je na vso srečo šla Nežka namesto nje. Spraševali so o bratu in tudi za Ludvika so pokazali svojo radovednost. Od kod je prav za prav in kako je z njim. Igličevi so ga bili pred ljudmi razglasili za sorodnika. To je zaleglo za naivne sosede, v uradih so pa bolj natančni. Nežka se je naredila neumno, jim natvezla neke podatke in jim obljubila, da bo že sam prišel k njim.

»Čampovi imajo prste vmes, nihče drugi kakor oni,« je razsodila Žumrovka z jezno zavzetostjo, ki jo je le malokdaj pokazala.

Čampovih ni mogla. Nekaj let so živeli v sosesčini. Bilo jih je kakor listja in trave. Delali so v raznih tovarnah. Stari skupaj s Žumrom, ki se je pogosto pritoževal čezenj, češ da se prilizuje in da tožari tovariše. Že zato so ji presedali vsi skupaj. Najbolj se ji je pa zamerila Urška. Spočetka je bila kuhana in pečena pri nji, vse dokler je zahajal k Žumrovim Igličev Tomaž. Prihajal je z Nežko, ko je še delala. Po stavki pa ni mogla nikamor več v nobeno tovarno. Zato so jo poredkeje videli na Gašteju. Za Čampovo Urško je bilo že vseeno, ker je med tem že ujela Tomaža v svoje mreže. In to ni bilo tako težko, kajti njena mikav-

nost bi celo razsodnejšega moža pritegnila nase. Žumrovka jo je smatrala za prebrisanko, ki ni poznala nobene hvaležnosti. Dokler ji je kazalo, se je dobrikala njej, ko ji je bila odveč, je čenčala to in ono. Tomaža bi vsaki drugi bolj privoščila.

»Morda so Čampovi, morda kdo drugi,« je menil Ludvik.

»Oni so, oni! Boje se, da bi jim Tomaž ne ušel. Zdaj se vrne, morajo se pobrigati. Vidva z Nežko sta jima že ves čas v želodcu. Saj so celo zoper Agato stegovali jezike. Predobro vem, kakšni so. Za kmetijo jim gre. Ko so oni dan govorili v tovarni nekaj o pokojnini, je staremu ušlo, da jo bo užival v sencah Igličeve hoste. Če se vse prav zasučje. Zdaj delajo na to, da se jim bo vse prav zasukalo. Staro Igličevko bi najraje spravili pod zemljo, Agato in Nežko pa nagnali, da bi se sami čimprej vsedli na grunt.«

»Ej, saj ni tolikšen, da bi vse redil.«

»Kar je, je več ko nič. Posebno za take lakomneže. To bo Tomaža še bolela glava, če si jih res nakoplje na grbo.«

»To je njegova stvar. Zame je tam najbrže odzvonilo. Enkrat bi tako in tako moral stran. Le zdaj je še prezgodaj.«

»Zaradi Nežke, kaj ne?« je obzirno vprašala Žumrovka.

Ludvik je prikimal in se zamislil. Četudi je že zdavnaj pričakoval, da bo treba prej ali slej odriniti, mu je zdaj le hodilo narobe. Že zaradi zime, ki ni in ni hotela popustiti. Če so res Čampovi kaj skuhali, bi jih pač na drobno preklel, ako bi kaj zaleglo. Saj se vendar nikoli ni mislil za večno prilepiti na Igličev grunt. Vedel je, da bo Tomaž zagospodaril, ko se povrne. Morda so se Čampovi res bali zanj, morda je bila vse skupaj le domneva. Brez njih so se mnogi zanimali, od kod se je vzel Igličev sorodnik, ki jim je tako malo podoben. Na sami občini in na orožniški postaji so se lahko spraševali o tem. Oba urada sta bila k sreči v drugi vasi. Navsezadnje so pa imeli mnogi v spominu Nežko še iz časa stavke. Ni si maral beliti glave s tem, ko mu jo je zagodel. Saj je prav za prav dovolj dolgo prebil pri Igličevih, tako dolgo, da se je resnično razvadil.

Eno je bilo jasno: nazaj ni več smel, vsaj dotlej ne, da ne bo povsem razčiščeno, kako in kaj je s stvarjo.

Pričakal je Franceta, ki k vsemu ni vedel nič svojega pristaviti.

»V past ne smeš, če se bo pa pokazalo, da te naravnost iščejo, potem pa niti tostran Save ne boš več varen,« je dejal potem, ko je še malo pre-tuhtal vso reč. »Tudi tu te že marsikdo pozna. Kdo ve, kaj je za vsem.«

Ta negotovost je bila najbolj mučna.

* * *

Ludvik že zlepa ni bil tako nemiren. Nič ga ni priklenilo nase. Skušal je čitati knjigo, a je samo z očmi preletaval vrstice, ni pa prav nič vedel, kaj prebira. Hodil je po kuhinji in se nesmiselnega sprehajanja tudi brž naveličal. Česar koli se je polotil, vsega je bil hitro sit. Še najbolj se je zamotil z ognjem. Drezal je v štedilnik in deval vanj drva. Poleno za polenom se je spreminjalo v pepel in dim. Sam je bil pripravil ta drva in je zato še bolj občutil, da se nekaj, kar je še lani raslo in po svoje živelo, pogublja v nič. Morda se nikoli poprej ni tako živo zavedal, da je vsake stvari in slehrnega življenja enkrat konec. Bukve, ki so ga zdaj grele, so stale na robu Igličevega gozda. Prišel je bil tja z žago in sekiro

in jih je podrl. Potem so se sušile za hišo, ki mu je tako čudno prekrizala življenje. Kljub vsem nevarnostim se je zdaj povrnil. Nežka je hotela tako in tudi njega samega je vleklo. Pri Žumrovih je bilo nekam pusto, dosti bolj ko prvič. Tu je živela z njim vsaka stena, posebno v kuhinji. Kuril je predvsem zaradi Nežke. Pričakoval jo je in je bil pričnan, da bo prišla vsa premražena. Zunaj je ležal svež sneg, mraz je bil nanovo pritisnil in vrhu vsega je bril neprijazen veter.

Ko je nekdo na pragu odkraval s čevlji, je napeto prisluhnil. Četudi ni dvomil, da je ona, vendarle ni šel takoj odpirat. Ko je pa trikrat potrkala kakor sta se bila domenila, je pohitel v vežo in odpahnil duri. Vstopila je naglo kot bi jo preganjali. Za njo je silil mraz. Ludvik mu je z durmi zastavil pot in jih zaklenil. Nežka si je spet otrkala čevlje in si otepla sneg, ki ji ga je bil veter nanosil na suknjo.

»Uh, to vreme,« je rekla in se nato zadovoljno nasmehnila, saj je bila vendar že pod streho.

Ludvik jo je povedel v kuhinjo, ji pomagal sleči suknjo in se ni vzdržal, da ji ne bi malo ponagajal. Z rokavom suknje je vlekkel tudi rokav bluze. Nežka je poznala njegove muhe. Malce se je ruvala z njim, da se ji je razpela bluza in so se pokazala bela ramena. Otresala je z glavo, potem mu je pa nastavila usta. Ludvik jo je med poljubljanjem kar mimogrede osvobodil suknje. Mraz, ki ga je prinesla s seboj, ga je čudno dražil. Zdelo se je, da jo hoče prav nanaglo ogreti, tako neutrudno jo je privijal k sebi.

»Ali imaš kaj toplega?« je vprašala z veliko obzirnostjo.

Ves vesel, da jo ima spet pri sebi, je za hip pozabil, od kod je prišla. Za seboj je imela utrujajočo pot. Takoj ji je nalil čaja, ki ga je bil toliko nakuhal kakor bi pričakoval cel trop ljudi. Sedla je k štedilniku in se zlepa ni mogla ogreti. Bala se je, da bi ji ne zašlo za nohte. Ludvik je prisedel tik nje in ji drgnil prste.

»Ej, da si le spet tu. Zares sem se že bal.«

Nežka je hotela, naj tudi on pije čaj.

»Sem ga že poprej, zame nič ne skrbi. Sama se pregrej.«

Moral bi stopiti po skodelico, pa se mu ni dalo vstati. Vsaka minuta bi bila izgubljena. Tiščal se je njenih bokov in se ni dal odgnati. Nocoj se mu je zdela mikavnejša ko drugekrat, bil je spet na novo zaljubljen. Veter ji je osvežil obraz. Nemir, ki ni tičal samo v njem, je tudi njo razgibaval, da se je zdela živahnejša kakor jo je bil vajen. Vse na njej je vznemirljivo podhrtevalo. Bila je srednjevelika, za pol glave manjša od njega, a dosti bolj polna v telo. Čim si je vsaj malo potešila žejo, je v svojo skodelo nalila čaja in ga ponudila Ludviku.

»Nocoj bova pila iz ene.«

Zavzdihnili je in se zamislila. Ludvik je parkrat srknil, potem je brž odložil skodelo, segel po dekletovih rokah in jih sklenil na svojih kolenih. Gledala sta se.

»Nocoj ne maram samo čaja,« je šepnil.

Hitro ga je poljubila. Dolgo mu ni mogla gledati v oči. Orosile so se ji, globoko je zadihala, sklonila glavo in se mu skušala zariti v naročje. Božal ji je črne lase, jo stiskal k sebi in poljubljal za vrat. Potem ji je dvignil glavo in se spet sprašujoče zazrl vanjo. Oba sta vedela, da se morata še veliko pogovoriti, pa je bilo tako težko začeti.

»Kako si opravila? Ali so kaj spremenili?«

Nežka je odkimala tako nenavadno kakor bi hotela pregnati iz glave vse, kar ji ni bilo po volji. Ludvik je zvedel prav za prav zadosti. Tovariši so mu sicer dovolili, da se vrne k Nežki, če se bo znal varovati, a določili so mu tudi rok, do kdaj je lahko pri njej. Tako malo je bilo. Vendar se ni smel igrati s samim seboj. Tudi Nežka je to sprevidela. Spoprijazniti se pa ni mogla s tem. Popoldan je odšla k Francetu, da bi ga pregovorila, naj potegnejo še nekaj dni. Lahko, če ga misliš za zmeraj zgubiti, ji je rekel. Saj je vedela, da bo tako. Zato je tudi odnesla zadnje Ludvikove stvari, ki jih je lahko pogrešil in ki bi ga ovirale na novi poti.

»Torej bo treba zjutraj zarana na noge? Prav. Če je treba, je pač treba.«

»Ah, da bi ne bilo treba!«

Nežki je podrhtel glas. Usta so se ji trpko ukrivila. Obrnila se je vstran, se oprla s komolci na štedilnik in si z rokami podprla glavo. Ludvik jo je pogovarjal, naj ne bo taka, saj gre šele zjutraj stran in četudi gre, za večno vendarle ne odhaja od nje. Potem je vstal, tudi njemu ni bilo vseeno. Znova je naložil na ogenj, ki ni smel ugasniti. Komaj je bil malo pozabil nanj, že se je čutil hlad. Zunaj je pel veter svojo zimsko pesem.

»Ali so mati kaj sitnarili?« se je zmislila Nežka.

»Ni bilo sile. So šli zgodaj spat. Zdaj so se lahko že dvakrat obrnili.«
Skušal se je šaliti.

»Agate ni bilo?« je zanimalo Nežko.

»V tem vremenu! Saj je lahko doli.«

»Lahko, lahko.«

Brez pravega vzroka je spraševala o materi in sestri. Ker matere ni bilo v kuhinji, je gotovo spala. Za Agato je pa vedela, da je ne bo iz Kranja, ko se lahko doli kam stisne in gre zjutraj spet na delo. Nežka je pač želela, da je ne bi nihče motil in nekam drugam bi rada zaobrnila svoje misli. Vso pot do doma ji je bilo samo to pred očmi, da jutri ne bo več Ludvika. Morda bi ga že nocoj ne bilo, če bi pustila, da bi sam odšel s svojimi stvarmi stran. Zadržali bi ga.

»Kaj, ko bi malo legla?« je vprašal. »Dosti si se nahodila.«

Izvil ji je malce poreden nasmeh. Hipoma se je dvignila kakor da se je naveličala trpkega premišljanja. Vsaka njena kretnja naj bi pokazala, da je pot ni zdelala. Le ko bi Ludvik vedel, da ji pri žumrovih niso postregli z drugim kakor s kavo. Pogledala je v pečico in našla nekaj večerje. Ko jo je pospravila, se je zdelo, da jo zapušča slaba volja. Stegnila je roki proti Ludvikju, da se je je oklenil in jo ponesel na posteljo. Tako rada je videla, da jo je z viharim zanosom dvigal in se potem na visoki slamnjači strastno stisnil k njej. V takih urah sta pozabila na ves svet in se otroško predajala drug drugemu. Vse, kar koli sta si storila, jima je bilo všeč. Saj se nikoli ni nihče spozabil in storil kaj hudo nezaželenega. Vselej sta si izmišljala nove ljubeznivosti in se osrečevala z njimi. Z malim sta si znala pripraviti neizmerno mnogo ljubkosti in zadovoljstva. Nocoj ju je pa motilo slovo. Vsakdo je skušal premamiti samega sebe in drug drugega, da jima ne tkejo zadnje ure.

Sleherni njun pogled in poljub jima je govoril, da je res tako.

Nežka ni vedela, kako bi se ga tesneje objela.

»Oh, fant moj, ali še pomniš?«

»No?«

»Tisto soboto, ko si me prvič zanesel sem?«

»Še, še. Branila si se, vendar ne prehudo.«

»Saj ni bilo nič hudega. Samo bala sem se.«

Da, bala se je, da se ne bi z njo samo poigral in jo potem pozabil. Dotlej je že imela nekaj opravka s fanti, pa so vse tiste nerodne lju-bezni nekam neumno iztekle. Ludvik ji je bil takoj všeč. Morda se ji je zdel celo nekaj več kakor drugi fantje. Begal je iz kraja v kraj, potreben je bil strehe in tudi prijazne besede. Nežka mu je dala oboje. Pri Igličevih ni bilo treba gledati na vsak košček kruha kakor pri delav-skih družinah, kjer se je poprej potikal. Morda bi se ne navezala tako drug na drugega, da nista bila skoraj venomer skupaj. Za Ludvika so zdaj odpadle tiste večne zadrege, seje, sestanki, najrazličnejša pota. Te-daj se ni bil utegnil brigati za ženska krila in se loviti za njimi, Nežko je pa imel tako pri rokah. Na lepem se mu je zdela samo velik, zahteven otrok. Moral je biti ves in samo njen. V trenutkih vdanega spraševanja, če jo ima zares rad in če bo večno njen, je bila najbolj ljubka. Tudi nocoj ga je spraševala. Njeno šepetanje je pa zvenelo vse drugače kakor po navadi. Ej, da bi se povrnila tista sobota, ko mu je ves dan nagajala in ga je zvečer dražila toliko časa, da ji je zapretil s kaznijo. Ostala sta sama v kuhinji in mu niti delavskega tednika ni dala prečitati.

»Le kaznuj me, le, če si upaš.«

Ludvik si ni dal tega dvakrat reči. Ulovil jo je in pri tem občutil, koliko neugnanosti in poželenja diha iz nje. Ni je smel pustiti nepo-tešene, zameril bi se ji. Pa tudi sam ni več strpel in si jo je vzel za ženo. Zdaj, ko jo je zgubljal, jima je bilo vse to dobro leto podobno pravljici. Saj sta živila kakor da se jima ne more nič zgoditi.

»Kdaj bova spet skupaj?«

»Morda kmalu. Dotlej, če se vrne Tomaž, se bom že spet kje ugnezdil in tedaj prideš za menoj.«

»Ej, da bi se le zgodilo tako.«

»Potem se bo ponovila tista sobota.«

»Glej, da se bo kmalu.«

Pomiril jo je in tudi sam je bil prepričan, da se drugače ne more zgoditi. Tovariši so mu že obljubili, da bo v kakem večjem mestu prišel do zaslužka. Če ne on, pa ona. Ko sta spokojno ležala, si je bil na jasnem, da dolgo ne bo strpel brez nje. Lotevala se ga je dremavica. Vprašal je, če bi ugasnil luč. Nežka je odkimala.

»V temi te vendar ne vidim. Ti le zadremliji, jutri te čaka pot.«

»Ne jutri, danes. Saj je že čez polnoč.«

»Joj, Ludvik.«

Stresla se je in zaihtela. Potem ga je božala in ni prav vedela, kaj naj mu še prijetnega naredi. Ludvik je pa vstal in s ponjavo pokril okno, ki se mu je zdelo premalo zagrnjeno. Ne bilo bi prav, če bi kak vohljač opazil luč. Tudi svetilko je privil. Potem se je vrnil k Nežki. Malce je zadremal, ona je pa bdela in ga kmalu zdramila za poslednji objem.

Ko so se delavci po vaseh odpravljali v mestne tovarne, je bil tudi Ludvik pripravljen za pot. Ogenj v štedilniku je že zdavnaj dogorel. Mraz se je plazil po kuhinji. Nežka je drhtela. Šla je odpirat duri in je pogledala ven. Ludvik je stopil za njo. Še enkrat se mu je obesila

okoli vratu, potem je zagazil v sneg. Veter ga je bil dosti nametel. Včerajšnje gazi so bile zabrisane in si je moral na novo krčiti pot. Sneg je pokrival Iglličevo hišo, polje in gozd. Ludvik se je vsemu oddaljeval, a vse mu je šele zdaj bilo prav res blizu. Še z doma ni šel tako nerad. Tedaj je sanjal o novem življenju onstran meje. Te sanje so mu popopali. Tu pod Iglličevo streho je zasanjal na novo.

Zdaj ni bil več sam.

MODERNA UMETNOST IN VODUŠEK

BRANKO RUDOLF

(Dalje)

Cézanne je kos za kosom razbijal staro obliko in jo nadomeščal s poskusi iskanja nove. Zaslutil je v sebi in v ljudeh kaos, ki ga drugi nadarjenci niso tako opazili in jih zato ni toliko težil. Oblika, ki mu je rasla, je končno kazala v nov svet, takšen, ki ga še ni, to je ena izmed zaslug van Gogha, Cézannea in še nekih redkih ljudi, ki so njima slični.

Cézanne sam kaže na desintegracijo modernega sveta in na težnjo za novo sintezo. V srednjem veku so umetnosti služeci ljudje počivali v varnih sanjah svojih predstav o svetu in o nadzemski sreči, ki jo daje predanost višjim silam, njihove linije in barve izražajo na dnu vedno vero v neskončno urejenost sveta. Za časa renesanse (in prvega močnejšega vzpona meščanstva) se je uveljavil realizem, izražen skozi medij samozavestne osebnosti, triumf individualizma, vedno nekoliko obrnjen proti klasičnim vzorom. Iz te na pol meščanske, na pol še aristokratske dobe se rodi že prva »ljudska« umetnost čudovitih bratov Le Nain in Rembrandta, čigar človeško občutenje neredko spominja na Tolstoja. Tintoretto je spet druge vrste, ni toliko mistik, kakor filozof telesnosti, poglavje zase. Na splošno izražajo nekateri močni tokovi v baroku oživljeno avtoriteto (ki se kaže posebno v arhitekturi), kar točno ustreza tedanjemu avtoritativnemu despotizmu. Posebno fiziognomijo kaže glasba, ki je dolgo rasla v varnem zavetju cerkve, a tudi ona izraža v sami formi najprej zaverovanost v neskončno ureditev sveta (Palestrina), samozavestno, individualno naglašeno energijo renesanse (Frescobaldi), racionalno prozornost prosvetljenstva (Haydn), še vezano revolucionarnost nastopajočega meščanstva (Mozart), dokler se vse sile tedanjega meščanstva ne sprostijo na revolucionaren način v idealni glasbi Beethovena.

Sličnih primerov je v umetnosti ogromno. Ne le celotni značaj dobe, *posamezni* socialni tokovi se pogostokrat zrealijo v sami fiziognomiji forme (še bolj, kakor v vsebini) posameznih umetniških del. Umetniška dela nam kažejo seveda dobe v idealni luči, tako je n. pr. slikal Tizian svoje beneške aristokrate ponosne, pa tudi skoraj nadčloveško plemenite, kar brez dvoma niso bili. Pri tem se je razširilo pri nekaterih naših sodobnikih mnenje, da je umetniško delo nekako determinirano od zunaj, da umetnik ne izraža več kakor te socialne tokove, da nekako caplja za dogajanjem, medtem ko se v svetu vršijo velikanske spremembe, ki jih on, umetnik, v svoji zaverovanosti v čutno naslado lepih oblik ne razume in noče razumeti. Brez dvoma je taka zaverovanost v forme in zaljubljenost vase mnogokrat odločala pri različnih (ne velikih) umetni-

kih devetnajstega stoletja, za različne genije preteklosti pa velja, da so v mislih ustvarjali daleko preko svoje dobe in celo — preko naše, tako, da so *pred* nami in ne za nami. Rembrandtov globoki humanizem gre n. pr. preko vsega, kar si moremo v neposredni bodočnosti za človeštvo zamisliti. Lahko bi rekli, da je zase in v svoji umetnosti izvršil preobrazbo sveta, ki je v zunanjem svetu ni mogel. Zanj veljajo Župančičevi verzi:

☞

»Vsi veliki vaši svetniki,
vsi nam sobojevniki.«

Komu, nam? Seveda vsem, ki hočejo brez iluzij boljšo bodočnost človeštva. Varovati se moramo pred tem, da bi sodili velikega umetnika ali znanstvenika kratkomalo po dobi. Tako je bil sijajni španski slikar Velasquez dvorni slikar, zelo bi se pa motili, če bi v njem videli tudi dvorjana. Pod prozorno krinko svoje zelo velike umetnosti je globoko človeško, pa neusmiljeno kritiziral »odličnike«, ki jim je s svojim čopičem podarjal nesmrtnost. Na videz hladen in znanstveno zainteresiran opazovalec, je v resnici za svojo mirno dvorjansko masko skrival izredno čutečega, v najbolj resničnem smislu naprednega človeka. Goya se je pri njem naučil več, kakor bi človek tudi na več »prvih pogledov« mislil.

Če preskočimo od Velasqueza do Cézannea, lahko konstatiramo, da je bil Cézanne dosti manj duševno siguren, res pa je tudi, da je bil dosti bolj revolucionaren. V istem času, ko je izvrstni impresionist Manet, oprt na stare mojstre, meščanstvo slavil in le včasih v svojih slikah izrazil dvome, ki bi jih bil lahko izrekel njegov (in Cézanneov) prijatelj Zola, je Cézanne z vehementnostjo razbijal vso staro formo. Ustvaril je nekaj čudovitih umetnin, izrazil nekaj globokih slutenj, poti iz kaosa ni našel in je po tej poti tudi ni mogel najti. Vendar nam je njegovo delo, takšno, kakršno je, dragocena popotnica. Če ni odkril poti v bodočnost, je dal vsaj napotke in pred vsem — resnično se je izmotal iz težke dediščine preteklosti, kar je bilo zelo koristno opravilo.

Zakaj smo se toliko bavili prav s Cézanneom? Zato, ker je njegov primer za moderno umetnost tipičen. Zato, ker je prav pri njem mogoče študirati revolucionarnost formalnosti (ki vodi proč od *formalizma*), končno pa zato, ker se njegova intelektualna primes in mnoge njegove mladostne poteze začudo verno opetujejo v nekem slovenskem poetu in ta poet je — Božo Vodušek.

Mnogi naši esteti mislijo, da individualni napor niso važni, temveč, da veljajo edino le taki, ki *učinkujejo* neposredno na kolektiv. Za današnje čase pa je menda mogoče edino le reči, da so brezplodni taki individualni napor, ki ostanejo v zaprtem krogu in ne *vodijo* v kolektiv. V nadaljnem bom skušal dokazati, da Voduška ne gre obsoditi in odpraviti z »malomeščanom«, ne njega in ne mnogih ljudi, ki so mu slični.

Plemenitih in obenem inteligentnih naporov v današnji družbi res ni preveč in jih spričo ogromnih nalog današnjega časa tudi ne more biti. Po mojem je nujno, da spoznamo vsak napor, ki kaže v bodočnost, pa naj si bo takšna bodočnost kakršna koli. Vsak takšen napor je treba spoznati in mu z inteligenco (v dobesednem smislu: z razumevanjem) odkazati pravo mesto v skupnih duševnih naporih za boljšo bodočnost.

O Vodušku je brez dvoma mogoče reči, da je izrazit individualist. Takoj tukaj bi hotel pripomniti, da individualizma ni mogoče kratkoma opremiti s socialno negativnim predznakom. V zgodovini se je nekolikokrat dogodilo, da je prosvetljen človek zastopal čisto svoje posebno stališče, ki ga imamo danes za napredno. Posebno veliko je število znanstvenikov, ki so jih radi njihovih odkritij preganjali, n. pr. Roger Bacon, Kepler, Galilei, Serveto i. dr. Kakšnemu umetniškemu ali znanstvenemu delu pogostokrat ni lahko najti socialno smer in stališče v družbi in je za to vsekakor vedno potrebna temeljita analiza na podlagi čimbolj razčiščenih pojmov.

Vodušek pa je razpravljanje o svoji usmerjenosti olajšal s tem, da je napisal izredno mnogo sonetov. V zbirki »Ođčarani svet« je med trinsemdesetimi pesmimi šestintrideset sonetov, razmerje je torej 46:27. Sicer je v današnjem času pri nas nastala prava »sonetomanija«, t. j. poplava resničnih in navideznih sonetov, vendar so Voduškovi soneti sami dovolj nenavadne tvorbe, da zaslužijo posebno analizo.

Predvsem: kaj pomeni sonet sam po sebi?

Sonet je gotovo vse prej kakor slučajna tvorba. Že v svoji obliki ima neke posebnosti, ki ga delajo izvrstno izrazno sredstvo za individualistično usmerjenega pesnika. Prvih osem vrstic prinaša navadno neko energično konstatirano dogajanje — »Hrast, ki vihar na tla ga zimski trešne« itd.; pri tem pa je med prvo in drugo kitico nekakšen fini paralelizem, druga kitica povzame témo prve, jo poglobi in obenem varirira, v našem primeru: »A vendar zanjga ni pomoči rešne« itd. Včasih ta paralelizem manjka, ali je oslabljen, v tem slučaju mora pesnik v zadnjih šestih vrsticah najti ponovnih močnih akcentov, krepkih besed, močnih izpovedi, ki zaokrožijo pesnitev. V teh zadnjih šestih vrsticah se sonet takorekoč obrne sam vase, te vrstice dajejo takorekoč »moralo« prejšnjih in pesnikovo osebno stališče. Tako stroga je ta oblika in po svoji zgradbi tako organična, da njenih zakonov ni mogoče omalovaževati. Šest zadnjih vrstic nosi takorekoč težo prejšnjih osmih! Že iz tega sledi, da je sonet nenavadno zaostrena oblika, taka, ki zahteva ostro, zelo osebno stališče, ki je na začetku vsake poezije. In če upoštevamo, da so slike prvih osmih vrstic pogostokrat že same po sebi bolj ali manj simbolične, kakor omenjeni Prešernov »Hrast«, t. j. da pripadajo svetu pesnikove notranjosti, nam ne bo težko razumeti, da je sonet kakor nalašč ustvarjen za intimne izpovedi in samogovore. Skoraj vedno je sonet oblika, ki zrcali v svoji strogi obliki pesnikovo notranjost v neki še globlji notranjosti »kakor ogledalo, ki zrcali sliko drugega ogledala«.

Slišal sem že, da večina sonetov, kar jih danes nastaja po Sloveniji, sploh niso soneti, temveč le pesmi, ki imajo sonetne rime. Drugi spet trdijo, da je sonet prav v svojem bistvu nesodoben. Oboje brez dvoma drži. Sonet ima nujno notranjo zgradbo in ta nujna zgradba je nastala v čisto posebni kulturni atmosferi srednjeveške Italije. Sonet, ki ugaja skrajnemu individualizmu, je nastal v tisti Italiji, ki je bila takrat tudi po svojih gospodarskih oblikah najbolj napredna dežela v Evropi. Radi svoje srečne sredozemske lege, radi rimske tradicije, arabskega vpliva in mnogih sličnih, pospešujočih vzrokov se je brez dvoma najbolj oddaljevala od srednjega veka. Srednji vek je bil universalističen, v svojih idejah je bil razpoložen kolektivistično in onostransko. Posameznik ni veljal, temveč »stan«. Še prelepe gotske katedrale so delo ano-

nimnih velikih mojstrov. In vendar kaže tudi že gotika individualizujoče in realistične tendence, ki se polno razživijo šele v renesansi. Zanimivo je, kako prehaja kasni srednji vek v vedno bolj individualistično renesanso. In na meji med gotsko vezanostjo in novim, aristokratsko-meščanskim individualizmom se pojavi in izkristalizira oblika soneta, oblika samoizpovedi čisto osebne vsebine, ki je bila takrat, ko se je pojavila, v bistvu čisto revolucionarna.

Človek srednjega veka se je moral prilagoditi občin smernicam svojega sveta in stanu; čisto individualna, od ljudi istega stanu ločena čustva se takorekoč zanj niso spodobila. V trenutku, ko je začel izpovedovati kakšno veliko osebno strast, je silil iz ograj srednjeveškega mišljenja in čustvovanja pa najsi je bil klerik, kakor Petrarca ali filozof, kakor Cavalcanti.

Sonet je torej nastal iz bistveno revolucionarnega razpoloženja, vendar pa ima ta revolucionarnost tudi svoje meje. Prvič je sonet v klasični obliki silno vezan ob lastnosti jezika in ob ritem posameznih besed, tako zelo, da je pogostokrat postal le bolj ali manj dragocena igrača besed — torej zelo malo nevarno orožje. Drugič pa je sonet na svoj način tako dovršena, tako izrezljana in položena oblika, da po samem načinu, po preokretu vase ne učinkuje eksplozivno, temveč umerjeno, rezervirano in predvsem, do skrajnosti subjektivno. Takšen skrajni, vase obrnjeni subjektivizem sicer lahko spremlja revolucionarno razpoloženje ali je mogoče tudi priprava za dejavnost. Sama obrnjenost vase pa ne pomeni prav nikakšne revolucije v dejavnem, objektivnem smislu, ker sploh zlepa ni mogoče, da bi bil človek strog individualist in obenem revolucionar. Vsaka revolucionarnost namreč predpostavlja vsaj materijo ali, v še večji meri, kolektiv kakršne koli vrste. Individualist v čistem smislu pa se za kolektiv ne briga in temu primerno ne more biti revolucionar, razven v samem faktu svojega individualizma. V dobah, kjer začne prevladovati vpliv osebnosti (tudi v gospodarstvu) proti vplivu raznih kolektivov, se pojavlja individualizem tudi v vsebini in obliki umetnosti. Takšna doba je tudi omenjeni prehod med srednjim vekom in zgodnjo renesanso in strogo individualistični sonet kaže zate nehotene socialne tokove svoje dobe. Sonet je pomenil revolucijo — a seveda malo nevarno revolucijo s pridržki in kompleksi, takšno, kakršna ugaja umetnikom, ki so že po svoji nalogi na ta ali drugi način vedno konservativni, ker ne potrebujejo samo kolektiva, temveč tudi preteklosti, na kateri zidajo. Celó tako radikalni poetje kakor Walt Whitman ali Majakovski čutijo globoke vezi s preteklostjo, ki jih ni niti težko odkrivati. Še več. Prav te intimne zveze s preteklostjo so dokaz históričnega razvoja v umetnosti, ki prav tako kakor zgodovina sama, sicer pozna revolucije, toda ne revolucije »iz ničega«, revolucije brez predhodnikov.

Sonet je torej izrasel iz manj popolnih oblik kot izraz nastajajoče individualistične renesančne dobe v italijanskem srednjem veku in je tej individualistični renesančni dobi s svoje strani pripomogel do izraza.

Kulturna zgodovina soneta je dokaj pestra in zanimiva; tukaj lahko omenimo le nekaj stopenj razvoja. Izredno popolne sonete je dala renesančna doba, torej vprav doba, iz katere in za katero je sonet nastal. Za moj okus so mnogo pomembnejši od nekoliko igrivih Petrarcevih, ki niti oddaleč niso tako pomembni kakor soneti velikana Michelangela, ki je svojo ogromno kiparsko in arhitektsko nadarjenost pre-

izkusil tudi na besedah in v njih našel na svoj način čudovito popoln izraz svojemu silnemu, vedno nekoliko mučenemu temperamentu. Omeniti je treba zelo pomembne sonete dramatika Shakespeareja. Ti soneti imajo čisto nenavadno, od klasične zelo različno obliko (abab, cdcd, efef, gg). Kot soneti v pravem smislu so nemogoči, mogli bi jih pa primerjati Rembrandtovim risbam, ki skoraj vedno težijo za drugo obliko, za ujedanko ali sliko. Shakespearejevi soneti so drame v malem, strastni nagovori, njihova vroča, razbeljena retorika se vleče od pesmi do pesmi, in šele mnogi »soneti« tvorijo celoto, izoliranosti renesančnih samogovorov v njih ni. Seveda bi se morali čuditi, če bi bilo drugače, med vsemi starejšimi avtorji ima Shakespeare največ smisla za pomembnost trenj med posameznimi sloji, temi sloji, ki jih umetniško izredno krepko oblikuje. Ne le vladarji, aristokrati in aristokratski — meščani, (taki, ki so na zunaj prevzeli aristokratske manire), tudi »ljudstvo« si dobiva v humanističnem Shakespearejevem času zelo polagoma svoje glasnike. Takšen glasnik sloja pa mora biti po nujnosti v tem času proti individualizmu, kajti samovoljnost renesanse je med tem že kazala razpoke in niti gospodarsko niti duševno ni bila več taka, da bi lahko človeka povzdignila. »Individualistična revolucija je po eni strani še bila aktualna in Shakespeare napada patriarhalnost (King Lear, Macbeth, Cymbeline i. dr.), po drugi strani v njegovih igratih že pogostokrat zelo energično nastopa brezimno ljudstvo, čeprav energija ljudstva večinoma ni zavedna, bolj vodena kakor vodeča (King Henry IV., I. in II. a).

Tak človek n i m o g e l pisati pravih sonetov, dva primera iz njegovih »sonetov« naj to nakažeta. V CVII.tem sonetu pravi, da bo kljub smrti živel »v teh ubogih verzih« (»in this poor rime«) in da bo njegov prijatelj našel v njih svoj spomenik, ko bodo iztrošene perjanice (ali krone) tiranov in jekleni grobovi«:

»And thou in this shalt thy monument,
When tyrants crests and tombs of brass are spent.«

V teh verzih se že nakaže Shakespearejev lirični naslednik John Milton, ki tudi ni pisal pravih sonetov. V nekem drugem, znanem sonetu ugotavlja Shakespeare, da oči njegove oboževanke nikakor niso podobne soncu in da so korale »mnogo bolj rdeče kakor rdečina njenih ustnic«; Shakespeare išče meril izven sebe, v mnenju ljudi, primerja, se sprašuje za etičnimi momenti, z naporom išče harmonije, skratka, počenja mnogo tega, kar se upira izklesani, ostri obliki soneta, za katero naj služi začetek devetnajstega Michelangelovega soneta (v izvrstnem Gradnikovem prevodu):

Bolj kot poprej zdaj vreden sem pohvale,
odkar si v mojem srcu noč in dan,
vse več veljam, kot kamen izklesan
je boljši v ceni od sirove skale.

V Shakespeareju pa se kaže nemir nove dobe. V dobi po renesansi in že celo v baroku dežel, bolj severnih od Italije, sonet upada. Ni čudno, saj plastika in duševna sigurnost nimajo opore niti v antični tradiciji niti v samozavesti individualnih tvorcev (kar je v neduhovnem svetu točno ustrezalo gospodarski samozavesti renesančnih trgovcev in njihovi

veri v nekoliko gusarsko pobarvano renesančno »prosperity«). In ker »si-
rota sonet« nima oporè v zunanjem svetu, postaja vedno bolj igračka.
Različnim baročnim poetom pomeni sonet le še igrača besed, po Vodušku
»umetni rožni venec besedi«.

Prosvetljenstvo osemnajstega stoletja sonetu ni bilo ugodno in Goethe
ga ni maral, nemški sonetje, ki jih je spisal samohvalisavi August Wil-
helm Schlegel so vzorci spretnega rimaštva brez vsake notranje upravi-
čenosti, prav tako pa romantika ni bila ugodna izklesanosti oblik, na-
sprotno, pojavljajo se včasih naravnost ekspresionistično razvlečeni verzi
(Leopardi) ali ritmične nenavadnosti, ki jih je seveda že začel Milton.
V delu velikih romantikov, kakršna sta Byron ali Puškin, zavzema sonet
čisto neznatno mesto.

Tudi romantik je subjektivist, prav tako kakor umetnik renesanse.
Realizem in smisel za antično mero, je zamenjal s posebnim, agresivnim
subjektivizmom, ki pogostokrat vsako mero realnosti naravnost zaničuje.
Čisto romantična je Schillerjeva konstatacija: »Ich werde immer eine
schlechte Quelle für einen künftigen Historiker werden, der das Unglück
hat, sich an mich zu wenden. Die Geschichte ist überhaupt nur ein Ma-
gazin für meine Phantasie, und die Gegenstände müssen sich ge-
fallen lassen, was sie unter meinen Händen werden.« Kaj bi tak-
šen agresiven subjektivist počel s sonetom? Schillerjeva konstatacija
odgovarja popolnoma obupno »globokoumni« ugotovitvi idealističnega
filozofa: »Die Natur ist die Idee in ihrem Anderssein.« Romantika je
bila po eni strani izraz in predstraža zmagujoče meščanske revolucije,
po drugi strani je nosila težko breme srednjeveških miselnosti, vraže,
kavalirsko fevdalno ljubezen do poze in sholastično bojazen pred naravo,
nad katero je hotela pogostokrat biti »vzvišena«. Tendenca romantika
ni, da bi razčiščeval lastno notranjost, to svojo notranjost je monumen-
taliziral in vzbujal odmev pri sočutnih subjektivistih. Romantik nima
miru, da bi se poglabljal vase, rajši se poglablja v svet kjer išče odmevov
svoji duši, o kateri je prepričan, da je globoka in velika — k a k o r p r i
v s e h l j u d e h. V tem vsečloveškem čutenju, v monumentaliziranem
subjektivizmu, v navdušenju za vsečloveške ideale in v sličnih potezah
je skrita revolucionarnost romantike. Romantik se iz principa noče ogra-
diti pred zunanjim svetom in pred soljudmi, zato tudi noče peti v sone-
tih. Foscolo ali Körner sta pisala navidezne sonete, ki v resnici le
pripovedujejo. Edina meni znana izjema je — naš France Prešeren.

Zame ne more biti dvoma o tem, da je Prešeren v bistvenih potezah
romantik. Že njegova mojstrsko monumentalizirana ljubezen je tipično
delo romantika, izven dvoma je Prešernovo svobodarstvo, pa tudi njegova
ljubezen do ljudskih izročil in do rousseaujevsko nepokvarjene narave.
Pod očitnim vplivom Italijanov je prišel do soneta in ustvaril v tej
obliki resnične umetnine, ki v nekaterih pogledih spominjajo na rene-
sančne. Prešeren pa je slučaj zase. Slovenščina, ki jo je našel, je imela
mnogo krepkih, popolnoma neizrabljenih in od poetov tako rekoč ne-
oskrunjenih besed in primer. Danes se zelo redko kdo zaveda dejstva,
da bi bil mnogo Prešernovih primerov lahko izrekel mnogo manjši poet
od Prešerna. »Sovražna sreča«, »upanje goljfivo«, »svit glorje neizrečeni«,
so gotovo primere, ki ne zahtevajo Prešernove genialnosti, še manj pa
n. pr. nekoliko sentimentalno pobarvana »želja ogenj«, ki se »ne poleže«,

ali pa že celo »mokrocveteče rožce poezije«. Vse to Prešernovega velikanskega pomena niti malo ne zmanjšuje — nasprotno. Prešeren je z izrednim poetičnim čutom izrabil prednosti v njegovem času radi nujnosti razmer nekoliko arhaistične slovenščine. Njegovi ohranjeni odlomki v prozi pričajo, da je govoril in pisal znatno bolj nepopolno kakor je pel, prav tako je silno zanimiva izdelava njegovih sonetov, način, kakor jih je popravljajal in izpopolnjeval. Veliki umetnik se je čutil odgovornega kakor malokdo in ni hotel razočarati »matere, vanj upajoče«, t. j. domovine. Prav sonet je bila oblika, ki mu je dala možnosti monumentalnih čustev in monumentalnih besed. V sonetih je Prešeren meril silo samih besed drugo ob drugi in jih vklepal v strogi ritem izraza čustev, ki so večkrat splošne, ne tako subjektivno-agresivne kakor pri ostalih romantikih; Prešeren je pač vedel, da je zelo veliko delo, če rešuje človeške in ritmične probleme, ki so jih čisto formalno pred njim že reševali mojstri italijanske renesanse. »Življenje je ječa, čas v nji rabelj hudi«, bi lahko — skoraj — napisal Prešeren tudi že, če bi se bil rodil tristo let prej, seveda v kakšnem drugem jeziku. To je le spekulacija, bilo bi pa zanimivo, če bi ta sonet poskusil kdo prevesti v Italijanščino. Prepričan sem, da bi zadobil s čisto rahlimi retušami popolnoma italijansko in renesančno lice. Tega na pr. ni mogoče trditi o sonetu »Črez tebe več ne bo, sovražna sreča!«, ki ima slovenske, silno narodne primere, kakor »Navadile so butare se pleča«, ali »podplat je koža čez in čez postala«. Čudovita Prešernova pesem je izraz popolnoma edinstvene situacije, ki jo je izrabil genialen arhitekt besede za izraz svojih čustev. Mnogi Prešernovi posnemovalci vprav za intimne lastnosti tega poeta niso imeli nobenega smisla. Njegova »klasika«, njegova dovršenost in brušenost je deloma izraz njegovega živega smisla za arhitektoniko, ki izraža smisel tudi poleg in mimo besed, enkrat izraz jezikovnega mojstra, ki je našel rodovitno, pa poetično skoraj popolnoma neobdelano njivo. Vsi, ki so šli za njim, so morali nujno pasti v manirizem, ni bilo namreč »nujno«, da so se silili v tako ostre oblike. Po drugi strani je zame precej jasno — in je v tem tragedija Prešerna, da ravno zaradi oblik, ki jih je po lastnostih slovenščine in po svojem temperamentu kultiviral, ni našel izraza mnogim čustvom, ki so ga navdajala. Njegova drobna knjiga je znak silne zmgoljivosti v izrazu — in obenem njegova tragedija. Zaman je govoriti, da je Prešernova veličina neodvisna od maloštevilnosti njegovih verzov.

V Prešernovem delu najdemo izpovedi, ki jim moramo verjeti. Te Prešernove izpovedi jasno pričajo o tem, da je Prešeren napisal mnogo manj pesmi, kakor je želela to dinamika njegovega umetniškega temperamenta, njegova želja po izživljanju. Take so n. pr. v sonetnem vencu: Pesnik zelo jasno in v mnogih pesmih ponavlja, kako težka mu je bila pot do sproščenosti. Da je pesnil iz domovinske ljubezni in ljubezni do Julije, in v obeh ljubeznih trpel in obupaval:

11.

. . . . .
 Zbežale so te sanje kratkočasne
 bilo blisk nagli upanje je celo,
 ki le temnejši noč stori, ko vgasne.

od tod ni več srce bilo veselo;
kako bile bi poezije jasne!
Lej! torej je blede njih cvetje velo.

12.

Lej! torej je blede njih cvetje velo,
le redke so in slabe, nebogljene,
v zideh tak podrtije zapuščene
rasejo včasih rože neveselo,

---

ki jim kopriv krdelo rejo vzelo,
in kar nežlahtnih zelišč kal tam žene;

. . . . .

Te izjave moramo brez dvoma jemati silno resno. Prešeren se je tu izpovedal na čisto nedvoumen način ne le po prozaični vsebini svojih verzov, temveč tudi v prispodobah in v sami obliki svoje poezije. Oboje je za poetično izpoved nujno. V novejšem času zapadajo nepoučeni kritiki pogostokrat v napake, da kakšno poetovo izpoved kratkomalo citirajo, tako kakor bi bila proza. To je zelo pogosto docela nedopustno. V pesmih mnogih velikih pesnikov (Puškin, Baudelaire) najdemo lahko popolnoma si nasprotujoče izjave, ne da bi mogli pesniku očitati pomanjkanja logike in konsekvence. Poezija je pač v nekaterih pogledih prav bistveno različna od proze in nekatere ugotovitve docela spremenijo pomen, če imajo drugi predznak, t. j. če so uklenjene v drugačno formo. Šele občutje vseh ritmičnih in muzikaličnih prvin, ter njihove kombinacije v pesmi, nam lahko daje smisel tega, kar je poet hotel. Včasih ne zadostuje niti ena sama pesem, temveč jih je treba primerjati več. Stvar je pač v tem, da ima poezija opraviti toliko s podzavestjo, s silno občutljivimi vezmi med čuti in duševnostjo, da more včasih najgloblje le nakazati. V trenutku, ko hočete smisel pesmi izraziti v prozi, izgubi vsak pomen. Primer iz Prešerna naj to pojasnjuje. Prešeren govori o življenju, ki je »ječa, čas v nji rabelj hudi« in kliče:

»Prijazna smrt! predolgo se ne mudi: ...
ti ključ, ti vrata, ti si srečna cesta,
ki pelje nas iz bolečine mesta
tje, kjer trohljivost vse verige zgrudi;

tje, kamor moč preganjavcev ne seže,
tje, kamor njih krivic ne bo za nami,
tje, kjer znebi se človek vsake teže,

tje, v posteljo postlano v črni jami,
v kateri spi, kdor vanjo spat se vleže,
da glasni hrup nadlog ga ne predrami.

Mnogi površni ljudje bi radi videli v tej pesmi izraz skrajnega obupa in bi ta izraz obupa mogoče še motivirali s Prešernovim poskusom

samomora — pa bi se vkljub temu motili. Pesnik povečuje smrt le zato, ker mu je v mislih zadnje pribežališče pred močjo »preganjavcev« in njih krivicami. Iz zavesti tega zadnjega pribežališča mu ne raste obup, temveč (romantična) zavest, da mu ni treba kloniti pred vsemi zoprotnostmi življenja, neka duševna sila, ki ne dopušča, da bi bil samemu sebi nezvest. V tej pesmi je Prešeren daleč od tega, da bi grebel po lastnem obupu, vkljub temu, da kliče smrt, je čutiti iz klene in močne pesmi duševno moč, samozavest in odločnost človeka, ki je obup že premagal — mogoče prav s tem, da mu je dal duška.

Vse te ugotovitve so prav za prav elementarnega značaja, in nič posebnega. Spadajo k abecedi poezije in bi jih morali prav za prav že predpostavljati pri vsakem maturantu. Danes pa je smisel za poezijo tako katastrofalno nizek in znanje o pesništvu celo pri kritikih in drugih merodajnih književnikih tako minimalno, da je treba tudi take ugotovitve vedno znova ponavljati. Dvoje stoji: Prvič je Prešeren svoje sonete neprestano brusil in v njihovi končni obliki dosegel največ viškov svoje poezije. Stroga forma mu je naravnost bila v oporo. Poznamo celo vrsto izvrstnih Prešernovih sonetov, poleg njih nekaj (mnogo manj) izvrstnih pesmi bolj svobodnih oblik, kakor »V spomin Andreja Smoleta«, »Zdravica« ali »Pevcu«, dočim so n. pr. njegove balade in romance znatno manj pomembne in resnično spominjajo na raven Uhandovih pesmi, ki ni bil posebno pomemben pesnik. Že prej pa smo konstatirali, da je najmanj izbrana Prešernova ohranjena slovenska proza. S prijatelji si je dopisoval nemški, kar je za naše slovstvo dovolj neprijetna ugotovitev.

Iz vsega tega sledi, da je bila Prešernu oblika v oporo. Iz te oblike je znal z genialno nadarjenostjo izoblikovati nekaj enkratnih umetnin, ki mu dajejo častno mesto med takratnimi velikimi pesniki.

Prešernovim posnemovalcem pa je manjkal njegov romantični duševni zanos. Če je n. pr. Prešeren upal, da bodo njegove pesmi ostale

»ker njih poezije mile
iz srca svoje so kali pognale,«

potem upanje samo še ni nič posebnega. Saj mora vsaka poezija prihajati iz srca; v Prešernovih verzih pa je tudi neka duševna širina, ki spominja na nekoliko starejšega Beethovna. V njih je neka neomajna romantična vera v moč duševnosti, ki nas osvaja. Duševna širina raznih Cvetličičev in drugih Prešernovih epigonov, pa je bila le zelo neznatna, tako so utonili v mračno morje literarne zgodovine in pozabljenja. Na Prešernu so videli le formo. Sonet, ki je bil Prešernu v oporo, ki mu je bil pravi oklep, v katerem se je boril in razvijal svojo duševnost, je postal njegovim posnemovalcem slabo prikrojen telovnik, ki jih je dušil, ne da bi jim vsaj dobro pristojal.

Danes je zelo tvegano početje pisati sonete. To je neredko poskusil tudi sam Gradnik. Njegovi soneti so pogostokrat le navidezno »pravilni«, v resnici je zgradba pretrgana. Izrazu je to včasih v korist, ni pa v korist skladnosti soneta, ki jo je Gradnik očitno želel.

Med mlajšimi je daleko največ sonetov napisal Vodušek. Ko jih je pisal, so nekateri ljudje videli v tem povratek h »klasičnim oblikam«. Voduškovi sonetje pa pomenijo vse kaj drugega. Če jih človek natančno proučuje, opazi prav kmalu, da to v resnici sploh niso sonetje, temveč

duhovite parodije na sonetno obliko. Nekateri kritiki so našli pri Vodušku virtuoznost in igrivost. Če pomeni virtuoznost kakšnega umetnika prazno igračkanje z izraznimi oblikami, potem opazimo v tem le duševno nemoč, pa nič več. Vodušek obvlada svoje oblike s popolnostjo človeka, ki se je učil pri modernejših Francozih. Brušenost njegovih verzov ima duševne korenine. To je izbrušenost oblike, ki jo je spet iskal človek kot duševno oporo. Vodušek je poln kompleksov in je pogostokrat dvomil o vsem. V loščenosti njegovih verzov se pozornemu čitatelju razkriva skoraj tragično intenzivna želja po sproščanju. Robovi mnogih njegovih pesmi so tako ostri, da bolijo. Zdi se, da jih je pesnik sam brusil s krvavečimi prsti. Če ga podrobneje proučujemo, se nam zdi, da se je z obliko tako varno ogradil zato, da bi v njej skrnil svojo ranljivo notranjost, to isto notranjost, ki se ji sam posmehuje in jo skriva v cinizem ali si išče sprostitev v moški gesti. Zelo značilen je sonet »Rože in plevel«:

Premalo za poete je vrtov,
da ne bi se ob vsakem čaru vnel
cel trop, še zadnji pa bi rad na nov
način o istem duhu, žaru pel.

Čudeč se strastni vnemi teh tatov
obrabljenih devištev, se vesel
umikam boju za dvomljiv naslov:
na srečo pozabili so plevel!

Saj kdor, kot jaz, je umazan in surov,
se v gumbnico mu kot nalašč pritika
kosmat, smrdeč, bodičast in strupen;

še neobžrt od oslov in od psov
še neovohan, bolj in bolj me mika,
čimbolj opraskan sem in opečen.

Bolj dovršene parodije na sonetno obliko si je težko misliti. Razven rim in plastike ter res da pomembne inačice 8:6, t. j. simetriji med šestimi in osmimi vrsticami v teh verzih ni ničesar »sonetnega«. Na koncu ni geste vase, temveč izpoved, ki je ironična in agresivna! Agresivni so n. pr. tudi nepravi, pa pomembni Stritarjevi »Dunajski sonetje«, višek Stritarjevega dela. Vodušek pa je šel mnogo dalje. Najprej si ustvari ironično vrednoto, »poetični plevel« in potem si ta plevel s posmehljivo gesto zatakne v gumbnico. To je na svoj način poetično dovršena parodija, ki jo je izvršil poetični sladokusec, takšen, ki je doma v vseh vrtovih moderne poezije. Storil pa je to iz srčne potrebe. Voduškova posebnost je kombinacija hudobnih trivialnosti (»strastni vnemi teh tatov obrabljenih devištev«) s poetičnimi izpovedmi (»bolj in bolj me mika, čimbolj opraskan sem in opečen«). Ta kombinacija rezkosti in mehkoobe daje Voduškovim pesmim svojevrsten čar. Njegova oblika je umetniško upravičena, ker ustreza pesnikovi duševnosti. Rime v tem sonetu niso le sonetne, temveč pretirano sonetne. Rima na -ov se vleče skozi vso pesem in v svoji rahlo dražeči monotonosti naglašuje ironijo poeta in pesmi. Take ponavljajoče se rime ne dajejo harmoničnega

efekta in tako jih je uporabil tudi Vodušek — kot izraz disharmoničnega, neudobnega občutja. Slične, ponavljajoče se rime uporablja Vodušek v drugih pesmih (»Balada o pisanem svetu«, »Ljubezenska lekcija«, »Žalostinka za obešenecem«, »Bolezen stoletja«). Vkljub lahkotnemu tonu in vkljub včasih izzivalnemu cinizmu daje rima nekaterim teh pesmi prizvok neke teže, neke neizproščenosti, ki sam po sebi opazno preglasa lahkotnost celotnega izraza pesmi. Pri nekaterih omenjenih pesmi mora sicer človek zelo natančno paziti, da zasliši ta prizvok; v sonetih je Vodušek to sredstvo ponavljajočih se rim uporabil z dovršenim mojstrstvom. Soneti kažejo izredno pestrost rimanja, to rimanje pa ni prazno žvenkljanje, temveč rahlo, a tankočutno podpira Vodušekovo ostro izražene slike. Prej razloženo posebnost arhitekture klasičnega soneta, je Vodušek doumel do največje popolnosti. Radi tega mu pa ne prihaja na misel, da bi se po tej arhitekturi ravnal — kaj še! Pač pa svoje znanje uporablja za to, da izredno spretno parodira *samo arhitekturo* klasičnega soneta, slično kakor je neke sheme renesančne arhitekture s svojimi grafikami parodiral Goya. Pogostokrat uporabljeni rahli paralelizem med obema prvima kiticama je uporabil za svoje ironične paralele; namesto, da bi graduiral, podira v drugi kitici še bolj to, kar je začel podirati v prvi. Za vsakogar, ki pozna intimno arhitekturo renesančnega ali Prešernovega soneta, je tako početje zelo opazno. V dokaz bi bila potrebna silno podrobna analiza; za negativno gradacijo je značilen n. pr. »Sonet o uporabi križa«, »Judež«, »Razbiti kip«, »Uročeni bolnik«, »Zlato tele« itd., v enem teh sonetov je pesnik na njemu lasten način mešal resnično občuteno patetiko nekdanjih sonetov z razkrajajočo ironijo (»Ponočni gosti«). Vodušek pa je parodiral starejšo obliko soneta predvsem tudi v skrajno nepatetičnih, »odčaranih« prisposodobah. V aristokratsko sonetno obliko meša opazke o »tatovih obrabljenih devištev«, o »skrunileu postelj in časti«, o tem, da se »barabam ni bati križa«, njegova majhna ljuba mu oznanuje:

»naj ne pričakuje
žep zlata in lovorja ne plesa.«

(Dalje prihodnjič.)

VELJKA

BOGOMIR MAGAJNA

Akademskoga doma v Zagrebu na Ilici 83 danes ni več. Pred desetimi leti je bilo policiji ukazano, naj izžene študente iz njega. Ta stvar pa ni bila tako preprosta, kot se je zdelo v začetku. Študenti in študentke so zabarikadirali vrata in policija je morala dolge ure oblegati starinsko stavbo, medtem ko so študenti metali skozi okna nanjo vse mogoče predmete. Toda končno se je policiji z majhnim naskokom vendarle posrečilo vdreti v zavod in izprazniti to hišo največje bede. Več sto študentov in študentk je odromalo iz nje vsak svoji klavni usodi nasproti. Časopisje je takrat zagnalo nekaj hrupa, končno pa je vsa stvar bila pozabljena. Z izpraznitvijo tistega doma je bilo uničeno glavno gnezdo nezadovoljstva, pogostih pouličnih nemirov, leglo raznih skritih krožkov in drugih tem podobnih stvari.

Poprej pa menda ni bilo na svetu hiše, kjer bi bila demokracija bolj doma kot v tistem domu. Ni bilo težko v njej dobiti stanovanje. Ravnatelj, neskončna dobričina, ni niti sprejemal pisanih prošenj. Vsakega, ki se mu je javil, je preprosto poslal po hiši iskat, ali je kje kaka postelja prazna. Na tako posteljo pa je vedno prežalo po nekaj kandidatov in če se je kdo poslovil iz doma, se je že znašel na njegovi postelji kovčeg in listek z napisom: Zasedeno. Novi sostanovalec je potem dobil od ravnatelja prijavnico in moral je plačati prvo najemnino, ki je bila komaj petdeset dinarjev na mesec. Ta prva najemnina pa je bila običajno tudi zadnja, saj se ni mogel ravnatelj nikakor odločiti, da bi nekoga vrgel na cesto, če ta ni plačal naprej še za druge mesce. Ves trud dobrodušnega ravnatelja je bil večinoma čisto brezuspešen.

V domu so bili zbrani elementi iz vseh krajev države pa tudi iz tujine: ruski emigranti, Slovenci, Hrvati, Srbi, Madžari, ljudje najrazličnejših svetovnih in političnih naziranj. Ta naziranja so bila razdeljena po vseh nadstropjih, pa tudi po velikanski baraki na dvorišču, v kateri so stanovali najbednejši med bednimi, tisti, ki so šele čakali, da bi se jim prej ali slej odprla vrata v zavod sam. Študentke pa niso smele stanovati v baraki, ampak le v hiši sami, večinoma v drugem nadstropju. Medsebojno obiskovanje nikakor ni bilo prepovedano in čudo prečudno, v zavodu samem ni bilo skoraj nikoli kakega večjega greha — nekako nenapisano pravilo je veljalo, da si moramo biti v hiši le tovariši in tovarišice med seboj. Seveda se je mnogo vezi spletało med nami že v zavodu samem, toda samo po sebi je bilo umevno, da so se morale take vezi razpletati le izven zavoda. Sicer pa je bilo nekaj čisto vsakdanjega, da je stopila v našo sobo ta ali ona tovarišica, se zleknila na to ali ono posteljo, saj stolov in miz po sobah ni bilo, in začela razpravljati z nami o tem ali onem vprašanju. Včasih smo kar pozabili, da je ženska med nami. V vsem tem ni bilo prav za prav nobene idile, vsaj take ne kot se gode po privatnih študentskih stanovanjih, in tudi sentimentalnosti ne vsaj do takrat, ko sta prišla Uroš in Veljka k nam. In kaka idila naj bi bila, ko je po vseh hodnikih smrdelo iz stranišč, ne vedno samo po lizolu. Ni bilo med nami nikogar, ki bi ga ne skrbelo, kako bo s kosilom v prihodnjem tednu, če ne že drugi dan. Vsakega je navdajala skrb, kako si bo priskrbel denarja. Treba si ga je bilo prislužiti s prevajanjem večinoma lahkotne literature, s prevajanjem reklamnih letakov v tuje jezike, z zastopstvi večinoma dvomljive vrednosti, s prodajo rož ali razglednic po nočnih lokalih, z igranjem na ta ali oni instrument v različnih kavarnah. Nekatere tovarišice so rešile to vprašanje na najpreprostejši način in jim tega nihče ni zameril. Bogatejših ljudi, tudi inteligenčnih poklicov, je bilo po mestu dovolj in ti niso gledali na sto dinarjev. Prav tako lahko, kot so tovarišice prislužile tak denar, so ga tudi potrošile, saj se je včasih znašel v tej ali drugi sobi cel kup kruha in narezka. Prav tako preprosto, kot bi povedala, da je bila na predavanju, je rekla ta ali ona: »Danes je bil moj ‚magarac‘ dobre volje in mi je dal sto dinarjev več, kot sem ga prosila; dobrro bi bilo, če bi danes zvečer kam šli, ali ne?« Mnogih izmed teh tovarišic in tovarišev danes ni več in le včasih se prikaže v noči kot v sanjah otožen obraz, ki napolni človeka z grenkim domotožjem po tistih časih in ki pove, kako pusto in prazno je prav za prav vse skupaj na tem svetu.

Neki dan sta se nastanila v našem zavodu Uroš Korbar in Veljka Dubravičeva, oba slušatelja čiste filozofije. Uroš je našel posteljo v naši sobi, kjer nas je stanovalo osem, Veljka pa se je nastanila v drugem nadstropju. Uroš se nam je zazdel od vsega začetka zanimiv, saj je bil edini filozof med samimi medicinci v naši sobi. Bil je takrat zelo bled in shujšan in se je prav zaradi tega zdelo, da zavzemajo njegove zelo žive črne oči pol obraza. Počesan je bil gladko nazaj in lasje so mu segali skoraj do ramen, po katerih je bilo dosti prhljaja. Po telesu pa je bil precej šibak. Ves plašen in nemiren je bil, ko se nam je predstavljajal. Po imenu pa smo ga že menda vsi poznali, saj je priobčil v neki reviji vrsto modroslovnih razprav, o katerih so dosti govorili tudi v našem domu in po kavarnah. Potem je odprl kovčeg in začel iz njega skladati knjige na svojo posteljo. Mimogrede sem ujel velik napis: Baruch Spinoza. — Tovariši so ga gledali z začudenjem in absolvent medicine Trifun Bedjanec je vzkliknil: »Priatelj, kam pa hočeš prav za prav s knjigami? Če jih misliš položiti na tla pod posteljo, bo kmalu kile prahu na njih. Dragi moj, nikar si ne delaj utvar — v tej sobi bo popolnoma nemogoče študirati. Kadar misliš študirati, vzemi knjigo in pojdi v seminar, ali kamor koli že. V tej hiši je sicer res neka soba, ki ji pravijo učilnica, in v njej se lahko navadiš izborno igrati šah ali tarok, črk pa ne boš videl, ker puha neprestano dvajset gobcev dim iz sebe.« — Uroš je takoj izprevidel, da ima Trifun prav in je začel z rahlim vzdihom skladati knjige nazaj v kovčeg, potem je stopil k oknu in strmel doli na pusto dvorišče. Videl sem, kako ga gleda Trifun z nenavadnim zanimanjem.

Trifun Bedjanec je bil najboljši internist med študenti klinike in profesor ga je vlačil neprestano s seboj. Bil je pravi njegov ljubljenec. Imeti Trifuna za prijatelja, je pomenilo spoznati ogromno novega v interni medicini. Če se je zmotil profesor v diagnozi, Trifun se ni. V njegovem intelektu in intuiciji je bilo nekaj skoraj demonskega. Telesno pa je bil vse prej kot prijeten. Drobne oči so mu sršele izpod obrvi, ki so se spajale tudi nad nosnim korenem v en sam velik nepravilen lok; obraz je bil nesimetričen, nekoliko podoben gorili; zobje so mu štrleli nekam navzven; ostalo telo je bilo nizko, nekoliko ukrivljeno in se je zdelo, kot da ima Trifun grbo, toda bilo je zelo čokato, polno krepkih mišic in ni ga bilo med nami, ki bi si upal rvati se z njim. Imeli so ga za cinika, jaz bi si pa težko mislil, da je bil cinik — preveč je veroval v svojo vedo, preveč se je zavedal svojega talenta in tudi samopašnež ni bil. Če je kdaj kje staknil kak zavoj jedil, ga je takoj razdelil med nas vse. Bil pa je zastopnik tako imenovane brezobzirne resnice. »Tolstoj in Ibsen sta zahtevala, da je treba resnici brezobzirno pogledati v obraz, pa naj se potem zgodi največja žaloigra. Bolje je doživeti največjo žaloigro, kot pa resnico pokriti z lažjo,« je rekel nekoč in čutil sem se, kako da se mu je zdelo vredno imenovati Tolstoja in Ibsena, ko se je sicer vrtel vedno samo po svojih strokovnih knjigah. Govorili so, da je pred nekaj leti pritiral s svojo brezobzirnostjo nekega medicinca, ki ni bil čisto nič nadarjen in po svoji konstituciji feminin tip, v popolni obup in da je potem tisti medicinec napravil samomor. Tudi še marsikaj drugega so govorili, toda kdo naj bi vse verjel. Meni samemu je mož ugajal.

Kako uro za Urošem je stopila v našo sobo Veljka.

Mene, pa tudi druge, je s svojim pojavom zelo presenetila. Nekaj čisto nenavadnega se mi je zezdela za naš mrki dom in ne bi si mogel predstavljati cigarete med njenimi ustnicami, dasi so kadile skoraj vse tovarišice. Če bi lepoto merili s klasičnim merilom, bi Veljke ne mogli imeti za lepo. Nam medicincem je bila sicer ženska lepota nekaj postranskega, ali vsaj delali smo se tako, kot bi nam bila nekaj postranskega, in se nam je zdelo, da cenimo pred vsem duševne sposobnosti, toda na Veljkinem precej bledečem obrazu se je izražala tolika milina, tolika nepokvarjenost, neka nepopisna lepota, izvirajoča iz same duhovnosti, da bi tedaj le zastoj iskali take med drugimi študentkami. Ako bi ne vedel, da je filozofka, bi mislil, da nas je obiskala mlada nadarjena tragedkinja iz gledališča. Oblečena pa je bila naša Veljka — ne vem, kako da se mi je kar nenadoma zezdela naša — zelo preprosto: v belo bluzo z mornarskim plaščkom, ki ji je padal na hrbet in po robu katerega sta se vlekli dve široki rdeči črti. Nad pentljo pod izrezkom je imela pritrjeno široko rdečo umetno rožo. Take rože so bile takrat v modi. Krilo je bilo plisirano v gube, modre barve in ni segalo niti do kolen. Očitno je dekle nosilo to obleko že več let, morda kar že od mature. To obleko je nosila ves čas, dokler je bivala med nami in celo takrat, ko je ležala v krsti, takrat, ko smo nekateri zadnjič romali k njej kot na božjo pot in ko se je izkazalo, da medicina tisto najlepše v človeku marsikdaj samo prekrije, ne pa uniči. Če bi lastna sestra ležala takrat v krsti, bi nam ne bilo tako težko, kot nam je bilo tedaj. Tudi ni bila Veljka pristrizena na bubi kot druge študentke, ampak je nosila dve veliki široki kiti, ki sta ji padali naprej čez ramena skoraj do pasu.

Ko se ji je Trifun predstavljal, sem zagledal v njegovih očeh za hip le čuden lesket: »Taka nežna roža ni za ta dom,« je rekel, »prosim vas, tovarišica, pobegnite iz te hiše čimprej, kajti prav gotovo boste shirali v njej.« »To sama vem,« je odgovorila mirno. »Na kliniki so mi rekli, da me lahko še reši samo sonce. Toda ti prostori niso še nikoli videli sonca, se mi zdi.«

»Po legi vaših lopatic se mi zdi, da ste tuberkulozni,« je nadaljeval Trifun. — »Niste se zmotili,« je odgovorila z drobnim nasmeškom. »In pnevmotoraks ste dobivali?« — »Sem dobivala, dokler se nisem naveličala.« — Ko sem se jaz predstavljal, sem rekel: »Dosedaj res ni bilo sonca v to hišo, toda zdi se mi, da je z vami prišlo in da bomo vsi ozdraveli v njem.« »Neumnost, neumnost cvekaš,« je pristavil Trifun, »jaz pravim, da bomo ob njej vsi zboleli.« »Se bojite, da bi se nalezli?« ga je vprašala Veljka. »Ne, ne, tega se ne bojim,« je vzkliknil Trifun in se potem ves zmedel ter le nekaj zamrmral sam pri sebi.

Ne da bi vedel, da je Veljka med nami, je planil v sobo naš najmlajši, medicinec drugega semestra, večno dobrovoljni drug, ruski emigrant Mihajlo Samojlovič, med nami le Miško imenovan, in je klel na ves glas: »Vražji packi, zopet so školjko napolnili do vrha, da ni bilo mogoče ne sedeti, ne čepeti in sem moral jaz, revež ubogi, teči v kavarno in žrtvovati en dinar za...«

Zagledal je Veljko, se ves preplašil in se popolnoma zmedel. Zardel je do ušes. Vsi so planili v smeh, tudi Veljka se je smejala, kar je Miška spravilo iz zadrege. »Dovolite, tovarišica, da se vam predstavim: Jaz sem medicinec Mihajlo Samojlovič, tudi Miško imenovan, vi ste čudovita ženska, prav tako srčkana kot Grušenjka iz Karamazovih. Jaz sem

namreč Rus in ...» »Jaz, Grušenjka?« se je začudila Veljka. — »Butec, ki zamenjuje Dostojevskega s Pomladnimi vodami,« je vzkliknil Trifun. »Odkod le to ve,« sem pomislil jaz začuden. »Jaz sem mislil, jaz sem mislil...« je hitel Miško, toda Trifun ga je zopet grobo prekinil. »Ti nisi nič mislil, tak mlad butec sploh še ne more misliti.« Sedaj pa je postal Miško zares užaljen. Drugače bi sicer tako žalitev s smehom požrl, toda sedaj je bila Veljka med nami in vse je kazalo, da bo vzkipel, kajti kar solze so mu hotele privreti iz oči. To sem preprečil jaz: »Ne bodi cmeravec, Miško,« sem rekel in privlekel iz žepa dvajset dinarjev ter mu jih pomolil pod nos: »Bruc mora poslušati. Teci, Miško, v trgovino in kupi čaja in sladkorja za vse.« Kar poskočil je sedaj od veselja ter zdrvel skozi vrata doli na Ilico ter se vrnil že čez nekaj minut, položil z veliko ljubeznijo čaj in sladkor na posteljo ter takoj zdrvel še gori v drugo nadstropje k ženskam po lonec in skodelice. Samovar, pravi električni samovar, pa je bil last naše sobe in nam ga je poslal tovariš, ki je pred letom nastopil službo. Samovar je varno čuval Miško sam kot največjo dragocenost. Posodil ga je samo v drugo nadstropje ženskam, ki so morale zato posojati nam lonec in skodelice.

V sobi se je že delal mrak. Miško je položil samovar na okno in potem z veliko slovesnostjo postavil nanj lonec z vodo ter vtaknil stikalo. Pri tem je vzklikal veselo: »To se bo upravnik jezil, ko bomo porabili toliko toka, joj, to se bo jezil.« Samovarjeva mreža je zažarela v rdečkastorumeni svetlobi in njen sij je obarval obraza Uroša in Veljke, ki sta sedela drug poleg drugega na postelji rahlo sklonjena naprej in strmela v lonec, krog katerega je neprestano motovilil Miško, kot bi opravljal bogve kako važno opravilo. Trifun mu je zopet vrgel v obraz: »Miško, samo hrvaški krompir žreš, pa vseeno ne moreš zatajiti svoje ruske krvi, ki je sestavljena le iz mongolskega čaja.« Toda sedaj ni bilo nobenemu dosti za smeh. Vsi smo nekam zavzeto gledali na Veljko in tudi Trifunove oči so sijale živo kot še nikoli. To me je nekoliko začudilo. Trifun ni nikoli maral za ženske in ni mogel razumeti, zakaj nekateri drve za njimi in še manj, zakaj toliko pišejo o njih. Njemu je pomenila barva njihovih šarenic samo varnostni pigment in nič več, ženske prsi pa le žleze, ki začno delovati po porodu in ki so sicer povsem brez pomena. Srdil se je, da je bilo na kliniki vedno več žensk, ko se vendar ne bo nikoli nobena nikamor povzpela. Vsaka se že par let po promociji do skrajnosti naveliča medicine in si želi, da bi jo kdo odvedel v zakon, pa je nihče več ne mara in ona živi kar tja v dan ter dela avtomatično naprej, sita sama sebe in vseh okrog sebe. Mi smo takim nazorom ugovarjali, češ da je vsa stvar premlada in da bo šele bodočnost pokazala, kako bo s tem, toda on se je le prezirljivo nasmehnil. »Kaj za vruga ga je toliko prevzelo, da sedaj nepremično bulji v Veljko; ali morda to, da ni medicinka? — Ne, saj ni nikoli maral za čisto filozofijo in je vedno menil, da ona pomaga samo slepiti tiste, ki si ne upajo pogledati življenju in smrti naravnost v obraz, temu življenju, ki se z oplojeno celico začne in neha z mrtvim kadavrom, ki lahko samo še anatomu nekaj nudi.

»Kipi, voda kipi,« je vzkliknil Miško in začel ves vesel tlačiti v bobenček čaj.

V tem kratkem času, kar sta bivala med nami, mi je Uroš marsikaj povedal. Njegova ljubezen do Veljke je trajala že dve leti. Prvič je

zagledal Veljko pri predavanju. Sedela je v klopi tik pred njim. Le to, da se je nekoč ozrla nazaj in ga pogledala, je bilo dovolj, da je Uroš tisto uro preslišal vse predavanje in strmel le na tisti dve veliki kiti in na mornarski plašček pred seboj. Ker je predavanja sicer zelo vestno poslušal, je postal sedaj zbeigan in se čudil samemu sebi, saj ga dotedaj ni zlepa spravila kaka stvar iz ravnovesja. Po predavanju se je na hodniku za nekaj hipov srečal z njenimi očmi, prav za prav sta zastrmela skoraj nepremično drug v drugega; njej je šinila rdečica v lica, potem pa se je nasmehnila mehko kot kak otrok. Uroš se je tako zmedel, da se ji ni predstavil, dasi bi bilo to na fakulteti nekaj samo po sebi umevnega. Ko se je spomnil na to, Veljke že ni bilo več. Zgodilo se je v teh hipih to, kar se zgodi komaj enkrat v življenju. Srečali sta se bitji, ki sta kar v hipu zakoprneli, da bi se spojili med seboj. Zbudila se je ljubezen, ki ne potrebuje dolgih uvodov in se rodi kar nenadoma iz skupnih hrepenenj, ki so tam blizu podzavesti tlela bog ve kako dolgo že. Pred tako ljubeznijo ni mogoče potem več ubežati — ne moreta se njena nosilca več ločiti drug od drugega, ne moreta se skriti nikamor več pred to ljubeznijo, ki je privezala oba s privlačnostjo, s kakršno je privezalo sonce nase planet. Tisti dan je Uroš neprestano mislil na Veljko in Veljka na njega in oba sta koprnela, da bi se zopet srečala.

Uroš ni bil brez svoje erotične zgodovine. Kot ‚bruc‘ je menil, da se mora s polno močjo vreči v življenje in ni bilo malo noči, ko je z nočnih pohodov privlekel domov bodisi kako čisto preprosto žensko ali pa tudi tovarišico in se potem predal do zgodnjega jutra užitkom. Nekolikokrat je ostal ženski, ki jo je privedel od kdo ve kje, zvest tudi po nekaj tednov ali celo mescev in bil tedaj ves prepričan, da je zaljubljen v dno duše in da ne bo zapustil svojega objekta nikoli. Znal je biti včasih celo očetovsko nežen in ni manjkalo konec koncev pri slovesu nekaj solza, nekaj sentimentalnih laži, ki sta jih oba partnerja vzela za čisto resnico. Končno se je Uroš zavedel, da s takim življenjem v svoji vedi ne bo mogel nikamor napredovati, polagoma je opustil nočne pohode in se s toliko strastjo predal učenju in samostojnemu delu, da mu je profesor kmalu svetoval, naj svoja seminarska predavanja, ki so bila polna plastike in življenja, objavi. Tako je Uroševo ime kar naenkrat zablestelo na fakulteti, pa tudi drugod ni ostal neznan. Ni se zaradi tega prevzel, nasprotno, včasih je postajal zamišljen, zlovoljen in nataktnjen. Čim bolj se je gnjavil v sebi, tem bolj površno se mu je vse skupaj zazdelo, kot da bi njegove razprave imele samo lepo telo pa nobene duše. V prejšnjih časih je prečul noči ob dekletih, sedaj pa je lahko prečul noč ob eni sami misli, ki se je usesala v njegove možgane kot polip. Zjutraj pa se mu je zazdela misel do skrajnosti plehka in na tihem je smatral samega sebe za šarlatana, ki se ob svojih predavanjih košati s tujim perjem. Profesor je ta boj v njem opazil in mu skušal dopovedati, da ni bilo nobene velike stvari na tem svetu, ki bi ne bila tako ali tako oplojena od drugih in da je vsa znanost v bistvu le skladanje opek na opeke, toda Uroš ni bil zadovoljen. Kak mesec poprej pa ko je zagledal Veljko, se mu je ob študiju Spinoze zazdelo, da je našel jedro svoje slabosti in je potem z nekako vznihanostjo spisal razpravo: »Zakaj so moja dela brez prave vrednosti.« To razpravo je imel čitati v seminarju drugi dan potem, ko je srečal Veljko.

Kakor vedno, kadar je čital on, je bila seminarska soba tudi tisto popoldne nabito polna. V njej pa je sedel ta dan še nov gost, Veljka sama. Uroševu ime je že delj časa poznala, ni pa vedela, da je on tisti, v katerega se je zagledala prejšnji dan. Profesor ga je dobrodušno pozval, naj čita. Čital je nekam hlastno in hitro. Že naslov sam je povzročil šepetanje po sobi. Veljka je poslušala razpravo z veliko pazljivostjo. Uroš jo je zagledal šele sredi predavanja in se za hip zmedel, pa se je zopet takoj znašel in bral potem še z večjim pogumom kot poprej.

Vsebina predavanja je bila v kratkem ta, da bi Baruch Spinoza nikoli ne mogel postati to, kar je bil, če bi uspel pri hčerki svojega učitelja Van den Endeja, v katero se je tako zelo zaljubil, in če bi se potem poročil z njo. Pozneje se je Spinoza predal revščini, stanoval v mali revni sobi, je bil kaj nemarno opravljen, odklonil je povabilo na vseučilišče itd. Ali bi vse to lahko storil, če bi se oženil? Za vsako veliko ustvarjanje je potrebna skoraj neskončna bolečina, velika samoodpoved tistemu, čemur bi se nihče drugi ne mogel odpovedati. Delo, ki se ne rodi brez velike bolečine, ne more nikdar biti veliko. Bolečine majhne ljudi ubijajo, velikim so pa le kurivo za pogon navzgor. »In zato, prosim vas,« je vzkliknil Uroš, »kako naj bo v mojih dosedanjih stvareh kaj velikega, čeprav ste jih hvalili. Leporečje se je vrstilo za leporečjem in le leporečja bodo ostala tudi bodoča dela, če mi velika neznanka vesoljstva ne nakloni milosti in me udari z velikim bičem trpljenja in gorja.«

Ko je nehal, so nekaj trenutkov gledali študenti in študentke z molččim občudovanjem nanj. Kar naenkrat pa je Veljka, ki je sedela skrita nekje med njimi, vzkliknila glasno: »Moj Bog, kak nesmisel ste nam stresali.« Ne samo Uroš, ampak tudi poslušalci so se vznemirili in od vseh strani je bilo slišati: »Zakaj, zakaj naj bi bilo vse to nesmisel. Utemeljite nam!« Veljka je vstala, da bi govorila, toda ni spravila nobene besede iz sebe, zelo je zardela in sedla hitro nazaj. Po sobi se je širil dobrodušen posmeh. Uroš je v zadregi in zelo razburjen gledal Veljko in vzkliknil: »Morda je pa res tudi vse to, kar sem govoril, velik nesmisel.« Sedaj je zopet vstala Veljka in začela hlastno govoriti: »Vi ne boste nikoli tako veliki kot Spinoza. Spinoza se ni nikoli odpovedal hčerki Van den Endeja. Če bi se bil odpovedal, bi ne bil nikoli Spinoza. Ali mislite vi, da je mogoče zares imeti nekaj samo takrat, če se to v naročju tišči. Čeprav ga je s telesom zapustila, je ona vendarle vedno živela z njim, tudi v njegovi majhni sobi. Kaj zato, če je bilo njeno telo in njena druga, uboga mala duša drugod. Pravo dušo je pograbil Spinoza sam in je ni več pustil od sebe in ta duša mu je ostala zvesta do zadnjega diha in mu je zvesta celo sedaj, razumete, tudi sedaj. In ali vam ni znano, da je modrecu bolečina v največjo slast — bolečina je modrecu veselje. Ali menite, da je njegova slast taka kot slast žrebca, ki rezgeta ob kobili?« — »Neverjetno, ali naj ženska tako govori,« je vzkliknil profesor, Veljka pa je nadaljevala, ne da bi se menila za ta vzklik: »Uroš, tovariš, ki se smatrate vendarle za velikega znanstvenika, čemu ste prišli danes sem zaničevat samega sebe. Kaj nas to briga, ko nam pripovedujete take stvari? Ali niste zato prišli sem, da bi nas prepričali: Revček, glej ga, koliko trpi, torej je vendarle nekaj v njegovih razpravah. Ko sem vaše razprave brala, sem mislila: Trobentice so, toda tudi kot take so lepe. Vi pa hočete, da bi bile te trobentice

orhideje, dasi vam povsem manjka tropičnih tal. Če hočete biti Spinoza, morate biti predvsem zelo genialno nadarjeni, vi si pa predstavljate, da postanete taki, če se odpoveste neki namišljeni sreči. O koliko genijev bi bilo lahko potem na svetu! Gojite le naprej trobentice, ko orhidej kljub največji pridnosti in ob ne vem kakih okoliščinah nikoli gojiti ne morete!«

Veljka je zopet sedla vsa zardela. Poslušalci se sedaj niso smejali, ampak so jo začudeno gledali. Profesor je namignil Urošu, naj ji odgovori, on pa se je smatral za popolnoma poraženega in je umaknil pogled, ko mu je profesor ponovno dal znak, naj odgovori.

Ko se je nekaj minut pozneje hotel skrivaj izmuzniti iz univerze, ga je Veljka čakala pred vrati, zaustavila ga je in se mu predstavila. Ves zaprepaščen je postal, ko je opazil, da ima ona rosne oči. — »Oprostite mi, če sem vas užalila. Zakaj mi niste odgovorili, le zakaj mi niste odgovorili.« — »Ne, niste me užalili,« je odgovoril ves vznemirjen. »Moj Bog, kako je vse to res, kar ste mi povedali, toda jaz poprej res nisem pomislil na vse to.« — »Če bi poprej pomislili in potem vseeno predavali, bi vas jaz sedaj ne počakala tukaj,« je rekla tiho; »pojdlite z menoj v kavarno in če nimate denarja, vam plačam kavo jaz.« Hotel je ugovarjati, toda premagala ga je s pogledom in sledil ji je ves udan.

Odslej je začel Uroš doživljati čudno in nenavadno ljubezen. Po cele dneve sta tičala skupaj bodisi v seminarju, bodisi v kavarni, na izprehodih; po cele ure je bil on v njeni sobi ali ona v njegovi. Skupaj sta se borila za uboge dinarje, da sta mogla živeti, čeprav do skrajnosti bedno. Ni bilo več dneva, da bi lahko pogrešala drug drugega. Nikake laži, nikake zahrbtne misli ni bilo med njima. Postal je tako zelo zavzet v svojem erosu, da si ni niti več zaželel njenega telesa. Pogreznila sta se v svet, ki bi ga spolna sla samo užalila. Njemu se je taka ljubezen nekoč vendarle vzdela protiprirodna in je Veljki omenil, naj gre vendarle z njim tako, da postaneta tudi telesno le eno, ona pa mu je odgovorila: »Če pride čas, tč bom sama poklicala k sebi.« Kdaj in kako naj bi ta čas prišel, ni omenila. In vendar je bil njun eros do skrajnosti napet in menila sta, da ne sme postati tak, kot arija iz velike opere, ko jo začno muzikanti igrati po kavarnah.

Nam, navadnim smrtnikom, se je zdelo, da živita pogreznjena v sanje. Vsaka najmanjša stvar jima je postala simbol nečesa posebnega. Vsak kotiček jima je bil svet zase, vsaka roža v parku novo razodetje, vsak grm na Tuškancu kot neka utelešena misel, vsak otrok, ki sta ga videla kot nova pravljica, vsak odrasel človek kot živa povest. Hodila sta na Posavje in se veselila oblakov, ki so plavali nad njima kot bi bili letéči Holandci neizmernih sinjih svodov, na bregovih Save sta se slekla in se vrgla v deroči tok, ki ju je urno nesel s seboj daleč doli med vrbje in sta potem z glasnim vriskom tekla po bujnem zelenju nad bregom nazaj in se potem pogreznila polagoma v barve večernih zarij, ki so odsevale v velikanskih mlakah po Posavju silno živo kot perutnice enodnevnice.

Vsak mesec sta predelala po eno novo modroslovno knjigo in se potem opajala z brezkončnimi debatami. Tovariši so se že tako navadili, da sta oba prav za prav eno in isto, da sta vedno našla po seminarjih svoj prostor nezaseden in profesorji so se navadili dajati obema eno in isto nalogo. Marsikdo je pogledoval za Veljko, toda vedel je, da bi bil vsak poizkus brezuspešen.

Prišli pa so tudi dnevi, ko sta se v polni zimi v nezakurjeni sobi tresla od mraza in se stiskala v strahu pred naraščajočo bedo drug k drugemu kot dva plašna otroka, ki sta se v zimi izgubila v nepoznanem gozdu; končno pa je on vendarle našel kako rešitev, kako priti do denarja in je potem kar naenkrat stala kot pričarana iz tal vreča premoga v sobi. Z radostnimi vzkliki sta zakurila potem in poskakovala ob peči, da bi kdo, ki bi ju ne poznal, menil, da se jima je zmešalo. Za sto različnih težav sta našla sto rešitev. Če sta izgubila istrukcije, je on blodil toliko časa po mestu, da je našel zase ali zanjo novo, ali pa je prodal knjigo, katero je kupil potem drugod polovico ceneje, ali je postal kar naenkrat za nekaj dni paznik na kaki razstavi, drugič je zopet bil za kažipota tujcem, potem je dobil honorar za nov članek, drugič je zopet bil za nagradil profesor, ko sta delala korekture njegovega spisa. Tako sta živela zamaknjena sama vase in v svet krog sebe, dokler ni prišel udarec, ki ga ni bilo mogoče premagati kar tako.

Udarec, ki je v Zagrebu ugonobil stotine študentov, tako enostaven že in vsakdanji, da se meni zanj samo še tisti, ki ga zadene, saj je postala tuberkuloza že najbolj banalna bolezen.

Ko je Veljka začela kašljati, sta dolgo varala drug drugega, da ni to nič drugega kot navaden prehlad pljučnih cev. Šele ko se je prikazala na njenem robčku kri, jo je Uroš peljal ves zaskrbljen na kliniko. Ljubeznivi asistent ji je svetoval, naj odide čimprej na Golnik. Podporna blagajna ji je res preskrbela za nekaj mesecev prostor v zdravilišču. Pisarila sta si potem po trikrat na teden neskončno ljubezniva pisma in nista mogla pričakati ure zopetnega sestanka. Končno se je Veljka vrnila zdrava in vsa razigrana nazaj in sta se vrgla s polno pridnostjo v studij, da bi čimprej končala. Kar naenkrat pa je Veljka zopet izkašljala kri. Nazaj na Golnik ni bilo mogoče več in začela so se neskončna romanja na kliniko, pnevmotoraks za pnevmotoraksom, dokler ni Veljka obupala in ni šla nič več na kliniko. Začeli so se mračni dnevi. Uroš je moral skrbeti za oba, saj ona komaj da je še študirala lahko. Gnal se je od jutra do večera za zaslužkom, vendar ni mogel zmagati in končno je beda prignala oba v naš dom na Ilici 83.

(Konec prihodnjic.)

VILLONOVSKA BALADA O PRODAJALKI CVETLIC

—AB—

*V umazanem predmestju, kjer gostuje
po ušivih luknjah in barakah smrad,
te redkokdaj cvetlični vonj obsuje,
ker deklice izza razbitih vrat
z vijoličnimi šopki vso pomlad
odnašajo vsak dan na trpko pot
med blazni vrvež grehov in naslad:
»Vijolice, vijolice gospod!«*

*Ti ena izmed teh si, ki še tuje
so ti krivice, ki v pravljichen grad
še véruješ, čeprav grdó opsuje
doma te oče, ker vsakdanji svat,
z neusmiljeno pestjo ga davi glad.
In ti naprej še hodiš v mračen kot
ljubljskih ulic plašna ponujät:
»Vijolice, vijolice gospod!«*

*Nekoč življenje ti obraz opljuje,
raz sanje strga pajčolan ti zlat.
Če je sedaj hudo, ti bo še huje,
ko boš hodila na vogale stat,
pijancem, starcem — sebe ponujät.
Prezir ljudi te spremljal bo povesod,
majavo hojo usmerjal — v srcu hlad.
»Vijolice, vijolice gospod!«*

POSLANICA:

*Vrnila spet bi se na svetlo pot,
a kaj, ko vtisnjen ti je že pečät!
Hodila spet prodajat bi brez nad:
»Vijolice, vijolice gospod!«*

VILLONOVSKA BALADA O ZLIH JEZIKIH

—AB—

*Za tabo sta postopala dva brata,
mlad doktor vate bil zatelebán,
celó zakonski mož — doma copata —
lažnjivo je obetal luč soban
samo za en poljub na nežno dlan,
bilé so tebi nevoščljive dame.
Premamil ni te zvok občudovanj
in ti — ostala si vsa čista zame.*

*Mehak je tvoj pogled ko mlada trata,
res mnogim bil obliž bi srčnih ran,
todà, ker revna bolj si kot bogata,
ker vsak se dolgo trudil je zaman,
da legla k njemu bi na otoman,
prav kmalu se je zbudil iz omame,
ad acta te položil ves skesan
in ti — ostala si vsa čista zame.*

*Nekdo je slišal, da mi odklepaš vrata.
Brž vsak je odprl vrečo obrekovanj,
na nedotaknjenosti pajčolan,
nečist, začel metati kepe blata.
Togoten, ker zaman bil zate vžgan,
je trobil, da kot hotelir reklame
menjavala si moške noč in dan,
a ti — ostala si vsa čista zame.*

POSLANICA:

*Molčal bi vsak, če tebi sred poljan
lahkó bi snel oblekco z oble rame...
A jaz, čeprav bi bil ogoljufan,
bi ljubil te — ker si vsa čista zame.*

SENCA

FRAN ELLER

*Si kruha že mi lomil? Glej, sem siv
in nisem še krepčal se Ti ob strani,
drhteले ustnice so: kapljo kani!
Tvoj polni kelih, njim je ni rosil.*

*V kasnò Te čakam noč, pa boš mudil,
a ko ugasim, greš mimo v zor prerani,
med nama senca plapola in brani,
čez pot se meče vsak in vsak je kriv.*

*Slepi od praga k pragu me korak —
o blodnje, dedom že za brašno dane,
še vnuka hrani naj njih grenki mrak?*

*Pa Ti molčiš samo in ugib ne ugane,
če kocko vržem, žreb mi blisne opák,
zavrže me hladno med nespoznane.*

LILI NOVY: TEMNA VRATA

Pesmi. 1941. Pri Akademski založbi v Ljubljani. Str. 60. 20×25 cm.

Vsaka knjiga je izpoved posameznika, a nehote obenem tudi izpoved družbenega kroga, v katerem je ta človek zrasel in si oblikoval miselni in čustveni svet. Ta krog je srednik, preko katerega se je uvrstil v celotno človeško občestvo, po njem so pogojene zunanje okoliščine njegovega vsakdanjega življenja. Toda preko često trdnih meja, ki so jih postavljali med ljudmi razni družbeni sistemi v toku zgodovine, je prodiralo vedno tisto človekovo prabistvo, ki se izraža v njegovem nemirnem iskanju, v njegovi nezadostitvi, v njegovem hrepenenju. V luči tega hrepenenja prisije na dan človek kot prvina sveta, ki niha usodno med življenjem in smrtjo. Pesem je bila vedno glasnica te prvine.

V knjigi, ki je pred nami, se je izpovedal pripadnik tiste družbene plasti, ki ni doslej iskala izrazila v slovenski besedi, ker ni zrastle iz nas in ker svoje usode ni vezala na našo usodo. V svojem poslednjem razdobju si je našla glasnika v slovenskem jeziku — Lili Novy.

V zbirki, ki nosi značilen naslov »Temna vrata«, je Novyjeva zbrala 41 pesmi in jih po vsebinskem vidiku uredila v štiri skupine. V prvi se seznanjamo z njenim izhodiščem in z ljudmi, ki so posegli v njeno usodo, drugi del oklepa eros, v tretjem stopajo pred nas razna nastrojenja in refleksije, ki se razpenjajo na precej obsežni skali. V njih zveni struna, ki opozarja na pogin, mladost v zrcalu starosti, jesen, bohemska zdravica, vihar, črna jama, minljivost vsega. Četrta skupina pa nam prinaša odmeve sodobne problematike in obračun s smrtjo.

Ta vsebinska opredelitev nam v glavnem nakazuje tudi njeno motiviko ter radij čustvenega in miselnega sveta, ki ga obsega. Najizrazitejše tone je N. izvabila domača hiša. To je osnova njene čustvovanja, prizma, skozi katero se lomijo vsi njeni žarki. V pesmi »Temna vrata«, po kateri je imenovana vsa zbirka je N. opredelila svoje stališče v svetu preko doma. Ta dom označuje temna veža, ki po njej pleše mrak. Sključeni kamniti mož drži prst na ustih in s tem povdarja eno glavnih potez tega okolja, strogi družabni in moralni kodeks, ki ne dopušča vprašanj. To je dom rodu, ki je do vrha pritiral svojo družabno kulturo,

ki je skrtil v stene svojih soban vse pretrse in usode svojih očaranih, strastnih in bolnih ljudi, ki jih je postavil v svet in v katerih kljuje hrepenenje, ki se pa vedno povrača vase nazaj. Krog teh življenj se zaključuje, poti naprej ni pred njimi. Kdor odide odtod, se povrača v svoje izhodišče. Tja, kjer vodijo pod molčecim možem vrata v temno vežo in kjer nad njim boža sijaj mesečine železne rože balkona in kjer vlivata čeznje večerna in jutranja zarja svoj sijaj; a v to vežo samo sonce nikdar ne prisije.

Če si ogledamo izrazna sredstva, s katerimi razpolaga L.N., bomo v njih našli temelj tega mračnega sveta. Da so te temne barve bolj izrazite, jim postavlja N. nasproti drugo skrajnost svetlobe. Tako niha njen izraz neprestano med njima. Temna vrata, visoka veža, mesec, plahi opazovalec, mrak, lahni, skrivnostni plesalec plava, kamniti mož, železne rože, sobane starinsko prepolne, očarana, strastna in bolna srca, ki jih v mraku obokov kliče zvon, dnevi ginejo v zaton, med nemimi nem, temni, tajni, čarobni osnutek, sliši glasove, kri utrip-lje, v vele dni dehti čar otroških dni, mračne, stare sobane polne usod, ljubezni prošle, tuge in prevare, vzdihni ljudji, ki so odšli, kostanj moli v zrak rujave roke, njegova težka, bela kri, nesreča, krivda, čas, nebo otožno, truden svet, rahlo čudo, začara žalostne steze, v zraku se modrina taja, čas oster plug, stara cipresa, temna, divja ptica, črna skrb, slast in tuga nepokoja, tajnih sil v temo polet, žametna in dobra dlan, gosti sok omam, zame in zate rešitve ni, vroče trpljenje se pretaka v slast (!), v ranah je cvetela, ti temni in tajni, sence pošastne, po vonju spominjaš na smrt, gležnji s krvjo preobliti, črna noč-bel jasmín, bliskavice med oblaki, rdeč poljub, tema pada v zlati dan, besede nočne, ki slajše so od dnevnih besedi, hladna zemlja na srce, vsak za svojo umira rano, drevesa v nasladi gole veje dvigajo, mračna poljana, črna reka, opustošena lepota, rdečkast vrt, siva megla, kalne vode, sled zadete srne, skozi mrak in temo v temino, premražen popotnik. Ta niz primerov, zbran iz vse zbirke, nam pove mnogo. Nudi nam vpogled v osebnost pesnice, zlasti pa nam dviga osnovne poteze njene erotike. Po svoji mračni tematiki je pri nas v sorodu morda edino z Gradnikom. Vendar je Gradnikova erotika kozmična, dočim se pogreza erotika Temnih vrat v opojni nasladi, ki

opustoši lepoto; poljub je rdeč, vonj spominja na smrt. To je slast in vrtočlavica razkroja. Spominja na čarovništvo. Takih strun pri nas še niso ubirali.

Te osnovne poteze so včasih zabrisane: bodisi, da so jih prekrili »sozvočni tresljaji«
z raznimi vzori, ob katerih se je N. oblikovala, ali pa boj z jezikovnim izrazom, ki pomeni zanjo često neprehodno oviro. Poznavalec slovenske lirike, se bo nehote ustavil ob znanih zvokih, kakor so: zarja večerna, onstranski smehljaj, kakor veter kot oblak, mesečina bela, sežeš do srebrnih korenin potokov, tajnih sil v temo polet, spoznaš skrivnosti vseh semen, meni je prekrila noč poti, preplavljena je bila soba z valovi žalostnega dne, moja mlada leta, tvoja pota, draga, se izgubi v veliko rast. Mojstri, ob katerih se je pesnica oblikovala, so v njenem delu zapustili rahle sledove. Zasedujemo jih lahko od Prešerna, preko Gradnika in Grudna do Zupančiča.

Često stavlja Novyjevi instrument jezika težke zapreke. Izraz se ji zamegli, zadobi tuj, ali celo prazen zvok. Tako bi Slovenec najbrže nikoli ne rekel: tvoji tresljaji so mojim sozvočni, mirna končana podoba, bežni trenutek išče si stik. Prazno zazvenijo taka mesta v verzih: nenavadno včasih vsa. Tudi ne zveni domače: iz sklede srebrne se izliva srebro niz Šmarno goro ali trava spet pronica ter noga od noge se loči v korak, vendar ostane vzleknjen vzrak. Votlo zveni: kdo si, vabeči, ki kličeš in siliš — rima: prikriliš. Kar gromovniški pa so verzi: tone, zopet iznenada / nagromadeno grozi. — stok, prasila, govornica / grom, prorokujejo obup. — V mraku bosta kar na mah / jasni dan in duša vsa. — Morda bo to deblo, ki žene še v rast / podrto, sežagano, zbito, mi last. Nejasnosti povzročajo često tudi sintaktične nerodnosti: dotik njen plah, kot ptičjega peresa — Nešteto zvezd roseeč luč pretaka — Tvoja pota, draga / žalostna so, druga / tam biva tuga / njen je skriti kraj — Otel te bo z roko osti / prevel(!) s perotmi do kosti / trpeči ti život — Zavil te ž njimi v zrak mehak pretrgal, kakor zelen slak / ti trde bo vezi: kdo? slak ne trga, vrvi so kakor slak... Ves krvav cvetel / ji je v snu sadovnjak (komu? ji — pomladi?) — Masten obveva me vonj in sladak / zveni neprijetno, morda celo banalno. — Te jezikovne nerodnosti bi v glavnem lahko imenovali prepgosto rabo deležnikov, nejasno obliko stavka, nominalni slog, ki se slovenskemu izrazito verbalnemu jeziku ne prilega, kopicenje enozložnic. Vse to so stvari, ki bi jih kritičen opa-

zovalec lahko retuširal: nerazumljivo je, zakaj je svetovalci, ki jih je L. N. gotovo imela, niso opozorili na take stvari. Zaradi njih bo ta sicer lepa zbirka težko uvrščena med naša reprezentativna dela.

Kljub tem oviram, ki so nekako izven nje same in ki segajo preko možnosti, s katerimi razpolaga, pa je prinesla L. N. v našo pesem prav enkratne prijeme: nad staro cipreso se povežejo zvezde iz davnih noči v vence; ali nekdo se spusti v sanje, kakor v vrbove veje; mi je telo spoznalo vsa mazila / so sladki dimi ga ovenčali; tja, kjer ni ničesar treba / kot hladne zemlje na srce. Njena roka zna povezati zvoke v pretresljive akorde:

Zdaj več ne verujem, da zima
pohlevna pobočja prekriva,
da prazna, premražena njiva
pod ivjem utripov več nima.

Lili Novy se ne poslužuje nobene določene pesniške oblike. Njen izraz je zlasti posrečen, kadar se za svoja mračna občutja poslužuje četrstopnega daktilskega verza, ki ga variira s spondeji. Ta ritem se osnovnemu občutju Novyjeve najboljše prilaga, v njem je napisana tudi ena njenih najlepših pesmi Temna vrata, dalje Mrlič, Eros, Mir, V megli, Naša srca. Pogosto se N. poslužuje troheja, ki ga v pesmi Vikerče celo variira z daktilskimi kiticami. Jamb pa je za njeno vsebino nekam prelahak ritem. Človek ima občutek neskladnosti, zdi se kot bi kdo poleg udarjal na bobnen. Na primer: pada v mojo dušo strah / da postaja žalostna. (Prah). Skoraj vsi zgoraj navedeni gromovniški primeri so pisani v jambih. Rima Novyjeve se vrsti po vzorcu abab, abba, abba, abacbb, abcba, abababba, ababba. Število verzov si določa sproti, prav tako število kitic. Izjemo tvorijo heksametri v Črepinjah.

Zbirka je izpoved človeka, ki poje o domu za temnimi vratmi. Tod so ljudje tako spojeni med seboj, da čuti mati dih hčere še v snu. Nesreče, krivda in čas so trgali tem ljudem cvet za cvetom, vendar jih rahel dih spomina veže z nekdanjimi otroškimi dnevi. V sanjah noči se stikajo s preteklimi časi.

Ljubi je eno z vsem, kakor veter, ki šteje zvezde. Mehki sij mesečine ovija noč: zjutraj pa jeokus grenak. Vendar ga ni moč pozabiti, če gre mrzel in vzravan od tod. Morda bo prej, preden ga bo mogla pozabiti, odbila ura in jo bo pot vodila tja, kjer nam ni ničesar treba, kot hladne zemlje na srce. Toda, kaj vse bo-
lesti!

SRBOHRVATSKA PREVEDNA
KNJIŽEVNOST V L. 1940.

Jaz pa grem ven in na cesto
iz mračne dvorane spomina
in se veselo zavedam
svobode in ran in pogina.

Preko vseh pomladnih, jesenskih, vi-
harnih nastrojenj zveni resignacija. Srce
se zaveda, da vse h koncu gre. Rodovi
so šli in rodovi gredo.

Mi smo brez sladke utehe, brez strehe,
vendar v pristanu se svetijo luči,
da se popotnik premražen izkrca,
da se ogrejejo žalostna srca.

Strašno pritisk tlačí vse, kar diha, k
tlom, ožračje pred nevihto je polno zlih
slutenj.

Trdo nam groza v žile sili,
uprti, sohe, smo v portal,
ki dolgo skozenj so hodili
berač, kmet, kralj in kardinal.

A zdaj se težki temelj stresa,
vse bliže rjove groma glas.
Morda bo ura, polna besa,
zdrobila stavbo, dver in nas.

V skladu s svojim družbenim teme-
ljem, se pesnica v teh poslednjih utripih
zateka v sfere religioznega sveta. Umreti
se pravi zanjo se znova roditi v valujoč
sijaj. Tudi svet se bo prerodil in obno-
vil, poprej pa bo opravljena še žetev. Ta-
ka je pot življenja.

Saj srp je lep kot mesec mladi,
le pađi, zlato žito, pađi.
Kar je zrelo bo vse pobrano,
zavrženo, kar je gnilo — —

Prekrasne lesoreze je napravil za zbir-
ko Božidar Jakac, Akademski založbi gre
za lepo opremo knjige vse priznanje.

Milena Mohoričeva.

3. številni letošnjega »Srpskega književ-
nega glasnika« je prinesla pregled pre-
vodov tujih del v srbohrvaščino. V letu
1940. je bilo prevedenih 177 knjig. Od
tega: 41 iz ruščine, 39 iz angleščine, 30
iz francoščine, 24 iz nemščine, 10 iz bol-
garščine, 9 iz češčine, po 4 knjige iz
poljščine, norveščine in italijanščine, po
3 iz madžarščine in finščine, po 1 knjigo
pa so prevedli iz romunske, danske, in-
dijske, turške in slovaške književnosti.
Največ je bilo prevedenega Maksima Gor-
kega, in sicer 8 knjig. Njemu slede:
Emil Zola, Romain Roland, Heinrich
Mann, Karel Čapek, Knut Hamsun, F. E.
Silanpää (po 3 knjige) in Aldous Huxley,
Henrik Sienkiewicz, Hermann Hesse ter
Karl May (po 2 knjigi). Značilno je tudi,
da je pretežna večina teh prevodov iz
sodobnih književnosti. Starejših in kla-
sičnih pisateljev v l. 1940. Srbi in Hrvati
niso skoraj nič prevajali. Na knjižni trg
je prišlo zlasti to, kar je bilo v tem ali
onem pogledu trenutno aktualno. Iz sta-
rejše ruske književnosti so izšle n. pr.
samo Puškinove pesmi in dve manjši
knjigi L. N. Tolstoja. Tudi sorazmerno
velik porast prevodov iz angleščine izvira
od tod, ker je bilo prevedenih mnogo
aktualnih političnih knjig in brošur. —
Končno je zanimivo primerjati med se-
boj še srbske in hrvatske prevode. Srbi
so prevedli vsega skupaj 126 knjig (od
tega 90 leposlovnih), Hrvati pa samo 51
knjig (od tega 38 leposlovnih). Pri Srbih
je na prvem mestu ruska književnost,
nato angleška z ameriško, francoska, nem-
ška. Pri Hrvatih pa je na prvem mestu
angleška in francoska, ruska pa šele na
tretjem mestu. — z

**Salda-konte, štrance, journale,
šolske zvezke, mape, odjemal-
ne knjižice, risalne bloke itd.**

nudi po izredno ugodnih cenah

***Knjigoveznica
Jugoslovanske
tiskarne***

***v Ljubljani
Kopitarjeva 6
2. nadstropje***

Klišeje

*vseh
vrst
po
fotogra-
fijah
in
risbah
izvršuje*

Klišarna St. Deu

Ljubljana, Dalmatinova ul. 13

Mestna hranilnica ljubljska

je
največji slovenski pupilar-
novarni denarni zavod. Do-
mači hranilniki, sodno-de-
pozitni oddelek, posojila na
hipoteke, menice, lombard.
Za vse hranilne vloge jamči

**Mestna občina
ljubljska**

TISKARNA MERKUR

SE PRIPOROČA ZA CENJENA
NAROČILA TISKOVIN, KI JIH
BO IZVRŠILA HITRO, LIČNO
IN PO ZMERNIH CENAH

TISKA KNJIGE, BROŠURE, ČASOPISE, REVIJE, KUVERTE, MEMORANDE,
RAČUNE, LETAKE, LEPAKE, VIZITKE, VSTOPNICE, LETNA POROČILA,
VABILA ITD. — VSE TISKOVINNE TISKA V ENI- ALI VEČ BARVAH —
ROTO- IN KNJIGOTISK — V LASTNI ZALOŽBI IZDAJA: »SLUŽBENI LIST
KRALJEVSKE BANSKE UPRAVE DRAVSKE BANOVINE« IN »ZBIRKO
ZAKONOV IN UREDB«, KATERE SEZNAM SE VAM NA ŽELJO DOPOŠLJE

Ljubljana, Gregorčičeva ul. 23. Tel. 25-52